شورا

اوچنچی ییل

عدد ۱۱ * سنه ۱۹۱۰

محرری رضاءالدین بن فخرالدین =

ناشرلری م. شاکر م. ذاکر رامیفلر

مندرجه‌سی:

مدحت پاشا. مدحت پاشانڭ برنچی خطاسی. صدر اعظم بولووی. قانون اساسیگه بر قید آرتدریلووی. ملت مجلسی آچیلووی هم یابلووی. مدحت پاشانی نفی. روسیه ایله محاربه

توحید وعلم. امام و مدرس سرورالدین.

باشقردلر. م. هادی.

علم یولنده ملتلرنڭ اتفاقی. ع. ف.

قبردن طاوشلر. خالد ضیادن ترجمه، عبدالرحمن سعدی.

اوکتولمش اوغلی جانی بکنڭ باشنه کیلوب اوزغانلر. بیرلین کتبخانه‌سنده طابلمش اویغورچه کتابنڭ فرانسوزچه‌سندن ترجمه. «آی».

ادبیات. مسلمان قادینی - فیض الرحمن جهاندارف.

روسیه‌ده مسلمان مسئله‌سی. ف. ك.

تربیه وتعلیم. پیدا غوغیا - احمد جان مصطفی.

مراسله و مخابره. عبدالخالق الایوبی، حسن بن ملا احمد پوناماروف مکتوبلری.

شعار. قاچقن - هارون نڭ ایستکان جری - سلطان شا - هنگرای بوکییف.

متنوعه.

عبدالله قارت حکایتی. مترجمی محمد هادی سعدی.

«محمد علیه السلام» رساله‌سینی تصحیح.

ادارەدن

عبدالبر افندی آتاوی‌غه: «اونوتچاق یالچی» اسملی حکایتگز تابشرلدی، لکن نیچون بیاردیککز معلوم دگل.

▫ محترم ترجمان بهرام بك افندی جنابلرینه: «تیل و یازو طوغروسنده» اسملی مقاله‌گز کله‌چك عددلرنڭ برنده طبع اولنه‌چقدر.

▫ کشف حمزه و بوبی معلمی دوماوی افندی‌گه: درج اولنه‌چقلر.

▫ «استعداد» اسملی مقاله، زمان مساعد اولما‌دیغندن باصلمیه‌چق. اوشنداق یأجوج و مأجوج، دجال و مهدی، نزول عیسی حقنده یازلمش مقاله‌لر شمدیلك طبع اولنمیه‌چقدر.

▫ «امام غزالی» رساله‌سی و «آثار» جزلری ادارەدە صاتلمیلر، اورسکی شهرنده احمد افندی الاسحاقی‌غه مراجعت ایتوگز.

▫ ۸ نچی عدده «امام غزالی رساله‌سینی انتقاد» اسملی مقاله‌نڭ صوڭی وار، فقط اورن یوقلغندن باصلمی طورادر.

▫ «هر اشنڭ بر کشیسی وار» اسملی مقاله، عاریت امضا قویلورغه قوشلدیغندن باصلماز.

▫ اوشبو ییل چیقمش «شورا» نڭ ۱ نچی ۲ نچی ۳ نچی عددلری ادارەدە قالمادی، الوغ مصرفلرغه محتاج اولدیغندن تکرار باصمق هم ممکن دگل.

▫ محمد صلاح افندی اژدانوف‌غه: «تل توزاتو» اسملی مقاله‌گز «شورا» نڭ تل یاریشی مجموعه سنده باصلدی.

▫ آخوند کیکوف حضرتلرینه: «تل یاریشی» حقنده یبارگان مقاله‌گز تابولدی و «تل یاریشی» مجموعه‌سنده باصلدی.

▫ ملا ختم الله افندی قیومی‌گه: «افادات الکرام» بیوك بر اثر اولدیغندن طبعسی هنوز تمام اولما‌مشدر. مصرده چیقمقده اولان «المنار» مجله‌سینه بر و یاروم سنه‌لك آبونه‌لر قبول ایدلنه‌لر. روسیه ایچون سنه‌لك بدلی ۸ صوم. آدریسی: مصر «ادارة مجلة المنار».

▫ صدرالدین افندی حمیدف‌گه: «آثار» نڭ ۳ نچی جلدی هنوز باصلدیغی یوقدر.

▫ شاکرجان افندی تاج الدینوف‌گه: مقاله‌گز «تل یاریشی» مجموعه‌سنده باصلدی.

▫ احمد جان افندی بیکتمروف‌گه: مذکور مکتوبنی اوز اسمگزگه کوندردك.

▫ «لطائف» نی کوبراك یازارغه صوراوچی‌غه: کوب نرسه‌نڭ لذتی بتادر. شونڭ ایچون آزی یخشی. لطائف‌دن مقصود کولکو دگل، بلکه آستنده یاشرلمش معنانی آڭلاب عبرت آلمقدر. آز نرسه‌دن ده کوب عبرت آلورغه ممکن.

تصحیح

۷ نچی عدد «شورا» برنچی بیت ۲ نچی باغانانڭ آخر سطرنده اولان ۸۲۶ رقمنی ۶۲۶ دیه توزاتورگه تیوشلی. اوزمز غفلت ایدوب کچردیکمز حالده اوقوچیلرنڭ بو کبی یاڭلشلرغه دقت ایدولرندن غایت ممنونمز. مذکور خطانی الڭ ایلك خبر ویرن ذات «ویرخنورال» ده معلم محیی‌الدین افندیدر.

۹ نچی عددنڭ ۲۷۸ صحیفه ۲ نچی باغانا ۶ نچی یولنده «مذکور» سوزی اورنینه «و حاجی» دیو اوقورغه کیرك. ۲۷۹ صحیفه ۲ نچی باغانا ۹ — ۱۰ نچی یوللرنده «ایشوك و دیوار، توشام و ترزه‌لر» دیگان سوزلر اوقولمازغه تیوش. شول باغانانڭ ۲ نچی یولنده «نڭ» سوزی آرطق. ۲۲ نچی یولنده «غه»، ۳۵ نچی یولنده «لرغه» دیگان سوزلر قالغان.

شرق كتابخانه سى

صاحبى : احمد اسحاقى

اورسق شهرنده

تأسيسى ١٩٠٦

«شرق كتابخانه سى» نده مصر - استانبول - هند - بيروت مطبوعاتى كليتلى صورتده موجود در.

مكتب ومدرسه‌لر ايچون هر فندن، هر تورلى درس كتابلرى، كوبلب آلغوچيلرغه‌غايت آرزان بها ايله كوندرلمكده در.

مفصل «اسامى الكتب» بوش يبارلور.

زادانكه‌سز نالوژ ايله يبارلماس. بر سپارش (زاكاز) نڭ دورتدن برى قدر زادانكه يباريلورگه تيوشلى.

پوچته مصارفى آلوچيدن.

Адресъ: *Орскъ*, Оренбург. губ.
Ахмеду Исхакову.

«وقت» مطبعه‌سنده

هر تورلى كتابلر، خط و اسچوط بلانقه‌لرى، كانۋيرتلر، طوى وضيافت ايچون زاپيسكه‌لر، تبريك هم ويزيت كارتوچكه‌لرى نفيس وگوزل روشده اشلنه‌در. چيتدن صورا- توچيلرغه تيز مدتده اشله‌نوب يباره‌در.

آدرس:
Оренбургъ, Редакція газ. „ВАКТЪ“

كتب ستّه

و

مؤلفلرى

اسملى رساله، «وقت» مطبعه‌سنده باصلوب تمام اوله‌در.

ناشرى «وقت» اداره‌سى.

”كريموف، حسينوف وشركاسى،، نڭ كتاب مغازينلرى

اورنبورغده هم اوفاده. كتبخانه‌مزده موجود استانبول ومصر باصماسى ادبيات ومطالعه كتابلرى:

	بهاسى	پوچته ايله
مكتب ارقداشم. احمد راسم.	۲۰ تين.	۲۲تين
سوادى سرمدى. «	۲۰ «	۲ «
گوزه‌ل النى. «	۲۰ «	۲۲ «
بر سفيله‌نڭ اوراق متروكه‌سى.	۲۵ «	۲۷ «
غم هجران. احمد راسم.	۲۰ «	۲۲ «
بيچاره كنج. «	۲۰ «	۲۲ «
انديشهٔ حيات. «	۲۰ «	۲۲ «
كيچه‌لرم. «	۲۰ «	۲۲ «
حسيات نسوان. عبداللطيف.	۲۰ «	۲۲ «
تفكر. م. اكرم.	۳۲ «	۳٤ «
حضرت عثمان.	۸ «	۱۰ «
ديانا. فكرى پاشا زاده محمد.	٤۰ «	٤٤ «

اوراق پريشان. نامق كمال.	۲۰ تين	۲٤تين
سلطان عزيز دورى.	۱۸ «	۲۰ «
مرحوم ضيا پاشانڭ رؤياسى.	۲۵ «	۲۷ «
مشاق حيات. احمد راسم.	۲۰ «	۲۲ «
ليال اضطراب.	۲۰ «	۲۲ «
نميده. عشاقى زاده خالد ضيا.	۸۰ «	۹۲ «
وجود بشر.	۱ صوم ۳۰ ة	۱صوم ٤٦ ة
حفظ صحت خواجه‌سى.	۲۰ «	۲٤ «
ديوان اطعمه. شيرازى.	۸۵ «	۹۷ «
الحقايق. ايكى جزء.	۲صوم ۲۰ ة.	۲صوم ٤٤ «
محررات نسوان. مصطفى رشيد.	۲۵ «	۳۰ «
تشكل ارض. ابن شوقى.	۳۵ «	۳۹ «
زواللى چوجوق.	۱۲ «	۱٤ «

بونلردن ما عدا كتبخانه‌مزده، استانبولده، مايلى بيش آلتى تورلى كراسكه ايله باصلغان ۳ يوزگه ياقن رسملى علم حيوانات رساله‌سى بولنمقده‌در. حيوانات علمى ايله شغلله‌نوچى افنديلرگه خصوصى صورتده توصيه ايته‌مز. نسخه‌سى آز قالدقدن فرصت قاچرماسقه تيوش. بهاسى ۳ صوم.

مراجعت ايچون: Уфа, Т-ву Каримовъ, Хусаиновъ и К-о. ياكه Оренбургъ

«وقت» اداره خانه‌سینڭ اوز مطبعه‌سنده نفیس روشده اعلا کاغدگه باصلوب چققان توبانده‌گی اثرلر اداره‌ده هم مشهور کتابچیلرده صاتلمقده‌در. اداره‌دن یوزلب آلوچیلرغه مخصوص اسکیدکه قیلنور.

آدرس: Оренбургъ, редакція газ. „ВАКТЪ“

درس کتابلری:

«محمد علیه السلام»

معتبر اصللردن آلنوب یازلمش بو اثر مکتب بالالری ایچون درس ایتوب اوقوتورغه موافقدر. محمد صلی‌الله علیه وسلم حضرتلرینڭ حیاتی، نبوتی، بیوك حادثه‌لر و انسابی بیان قیلنمشدر. مرتبی رضاءالدین بن فخرالدین. حقی ۲۰ تین، پوچته ایله ۲٤ تین

«تاریخ اسلام»

ابتدائی و رشدی مکتبلرده اوقوتمق ایچون آچیق ترکی تلنده یازلمش بو اثر، ایکنچی مرتبه باصلوب چیقدی. مرتبی استانبولده مکتب سلطانی مأذونلرندن عثمان افندی جلیل. حقی ۱۸ تین، پوچته ایله ۲۲ تین.

«جغرافیای عمرانی»

غیمنازیه و ریالنی مکتبلرده درس ایتلوب اوقوتولا طورغان درست کتابلرندن آلنوب ترتیب ایدلمش بو اثرنڭ تلی آچیق، افاده‌سی ینگل. شونڭ ایچون مکتبلرده درس قیلوب اوقوتورغه مناسبدر. اوز تلمزده بو کونگه قدر بونڭ درجه‌سنده گوزل و فائده‌لی جغرافیا کورلمیدر ایدی. هر بر معلم اوزی اوقوب چیقدیغندن صوڭ شاگردلرینه بونڭ ایله جغرافیا اوقوته آلور. مرتبلری فاتح کریموف ایله نورالدین آغه‌یفدر. حقی ۳۰ تین، پوچته ایله ۳٦ تین.

«بالالار اچون واق حکایه‌لر»

باشقه تللردن کوچرلوب ترتیب ایتلگان بر اثردر. مرتبی دردمند. حقی ۱۲ تین، پوچته ایله ۱٦ تین.

مطالعه کتابلری:

«باصلماغان شعرلر»

اوتوز قدر ذاتلرنڭ شعرلرندن نمونه‌لر جیولوب باصلمش شعر مجموعه‌سیدر. حقی ۲۰ تین، پوچه‌ایله ۲٤ تین.

«تل یاریشی»

صاف تورکی تلی ایله یازمق طوغروسنده ۷۰دن آرتق آدم، اوزلرینڭ قلملرینی کوتاروب مطبوعات میدانینه چیقمقلری و حسابسز خلقلر کوزلری اوڭنده یارشدقلری، ترك قومی آراسنده بو کونگه قدر ایشتولدیکی یوق ایدی. بواش برنچی مرتبه روسیه ترکلری آراسنده اولدی. ایشته «تل یاریشی» مجموعه‌سی اوشبو یاریشنی کوسترمکدن عبارتدر. تل یاریشی حقنده یازلمش مقاله‌لر آراسنده خیالی و فرضی، حقیقی و جدی مقاله‌لر اولدیغی کبی اجتماعی واقتصادی، هجوی و لطائف، نثر و نظملرده موجوددر. اوشبونڭ ایچون بو اثرنی اوقوچیلرده تورلی حسیات قوزغالاچغنده، علم و هنرگه رغبت، اوز قوممزگه محبت اویاناچغنده شبهه یوق هر کیم اوقوسون و هر کیمنڭ شورلك و اشکافنده بر دانه‌سی اولوب طورسون ایچون ۱۹۵ بیتدن عبارت اولان بو مجموعه‌نڭ حقی اوزینڭ توشکان بهاسینه نسبت ایله ارزان قویولوب آنچق ۷۵ تین تعیین ایدلمشدر. پوچته ایله ۸۵ تین.

«رحمت الهیه»

بو اثر، محترم موسی افندی طرفندن قوزغاتلمش «رحمت الهیه» مسئله‌سی حقنده مجتهد و محدث ابن القیم الجوزیه حضرتلرینڭ «حادی الارواح» نام بیوك اثرننڭ اولان بر فصلینڭ ترجمه‌سندن عبارتدر. بونی اوقومش کیمسه‌لر «رحمت الهیه» حقنده ابن القیم الجوزیه‌نڭ فکری و اسلام دنیاسینڭ بوڭا نظری نه روشده اولدیغنی بر قدر آڭلارلر. ایکنچی مرتبه باصلدی. مرتبی رضاء الدین بن فخرالدین. حقی ۱۰ تین، پوچته ایه ۱۲ تین.

«ترویسکی علماسی و اصول جدیده»

اصول جدیده ایله بالالر اوقوتمق شرعا و عقلا درست ایدیکی حقنده، شیخ زین‌الله نقشبندی حضرتلری هم برابر اولندیغی حالده ترویسکی علماسینڭ اعلام نامه و عمومی نصیحتلرندن عبارت بر اثردر. ایکنچی مرتبه باصلدی. حقی ۵ ت.

Оренбургъ, тип. газ. „Вактъ“

سنه ۳ عدد ۱۱

جمادی آخر ٦ سنه ۱۳۲۸ ۱ ایيون ۱۹۱۰ سنه

مشهور آدملر والوغ حادثه‌لر

مدحت پاشا.

مدحت پاشا، عبد الحمید دورنده.

مدحت پاشا ترجمه‌سینڭ عبد العزیز سلطان دورینه عائد اولان برنچی قسمنی یازمش ایدك. شمدی ایسه عبد الحمید سلطان دورینه عائد اولان ایکنچی قسمنی ذکر ایده‌چکمز.

سلطان عبد الحمید تخت‌که چیقدیغی ایله داماد محمود جلال الدین پاشانی بتون ترکیا عسکرینه سر عسکر وسعید پاشا (انگلیز) نی‌ده یاورلر رئیسی نصب ایتدی. بو ایکی منصب آدملرنی تعیین ایتمك سلطانه مخصوص بر وظیفه اولدیغندن سوز آیتوچی اولمادی. مدحت پاشا، سلطان سکریتارلرینی فلانلر اولسونلر دیه عبدالحمیددن شرط ایتدردیکی حالده اوشبو ایکی اورن آدملرینه اهمیت ویرمادی، فلان کیمسه‌لرنی نصب ایدرسن، دیه شرط ایتمادی. بو شی مدحت پاشانڭ الوغ خطالرندن صانالمقده‌در. زیرا سر عسکرلك وظیفه‌سی سلطان سکریتارلغی وظیفه‌سینه کوره دخی اهمیتلی اولدیغندن مدحت پاشا بوڭا هر شیدن زیاده اهمیت ویررگه تیوشلی ایدی. اگرده سر عسکر اتفاقغه کرمگان اولسه ایدی سلطان عبدالعزیزنی خلع ایته آلمیه‌چقلری مدحت پاشانڭ معلومی ایدی. نه اولدی‌ده مدحت پاشا اوشبو بیوك مسئله‌ده کندینڭ مسلکی ایله واره آلمادی. „لکل جواد کبوة و لکل صارم نبوة“ دیدیکلری اوشبودر. فقط بویله بر اش شرط ایدلدیکی وقتده‌ده عبدالحمید طرفندن وفا ایدلنه‌چکی شبهه‌لی ایدی، سکریتارلرنڭ ضیا و کمال اولمقلرینی شرط و عهد ایتدیکی حالده، تخت‌که چیقدیغی صوڭ بو شرطنه وفا ایتمامش بلکه محمود ندیم مریدلرندن اولان سعید بك نی سکریتار أیلمشدر. مدحت پاشا بو طوغروده سلطانه مراجعت ایدوب قاراسه‌ده ثمره کورلمادیکندن، سکوت ایدرگه مجبور اولمشدر. اوشبو سببدن عبدالحمید تخت‌كه چیقدیغی ایله حکومت اسکیلر نفوذینه کردی و هر طرفدن استبداد علامتلری ظاهر اولدی. ایشته عبدالحمید سلطاننڭ اوتوز ییلدن زیاده طوتمش مسلکی و بو کونده باشینه کلمش تأسفلی واقعه‌لرنڭ باش سببی اوشبو قاره گروهلر مرادینه موافق حرکت ایتدیکی اولمشدر.

اوشبو اسکیلر هر بر اشنی قوللرینه آلوب بتردیکلری صوڭ مدحت پاشانی استانبولدن سوردرمك حقنده سلطان عبدالحمیدگه مشورت ویررگه باشلادیلر. فقط عبدالحمید بو اشنی ینگل کورمادیکندن مدحت پاشا طرفندن صادر اولان اشلرگه قارشو طوررغه

وبونك سببندن‌ده استعفایه مجبور أیلمك یولینه کردی. وزیرلرگه خطاب ایدوب سلطان طرفندن اوقوله‌چق خطبه صورتی مدحت پاشا طرفندن تصنیف ایدلمشیدی. ایشته سلطان الك ایلك مرتبه اوله‌رق بو خطبه‌نك کوب یرلرینی اوزگرتدی وتوشردی. مبعوثان مجلسی آچلدیغی صوك بو ضررلر شاید مندفع اولور دیه مدحت پاشا بو طوغروده سکوت ایتدی.

قانون اساسینی وزیرلر مجلسنده دخی بر مرتبه قاراب تهذیب وتنقیح ایدلمك بونکله برابر سلطانلرنك حقلری تأمین ایدلمك لازم دیه سلطان، قانون اساسینی وزیرلر مجلسنده تفتیش ایتدرمك اولدیغنده مدحت پاشا: «شمدی بوکا فرصت یوق، مملکت ایچنده اولان اختلال وطشره‌ده اولان امنیتسزلك بر کون اولسون ایلك قانون اساسینی اعلان ایدوب مبعوثلرنی ییغمقنی اجبار ایته‌در؛ یوقسه ترکیا آوروپا دولتلرینك وصایتلری آستنه کره‌چکدر» دیه بوکا اعتراض ایتدی. اوشبو اعتراضنك کوچلی ایدیکنی بیلدیکاری ایله عبدالحمید طرفنده اولان قاره گروهلر «اویله ایسه قانون اساسی اوزرینه: „حکومته ضررلی ایدیکی معلوم اولان بر شخصنی سلطان، ترکیا مملکتندن طرد ایتدرر!“ دیه بر قید آرتدرمقنی طلب ایتدیلر. أشلر کچکماسون وبونك سببندن ترکیاگه برر ضرر کلماسون دیه مدحت پاشا بو طوغروده صاتولاشمادی و رضا اولوب مذکور قیدنی قانون اساسیگه الحاق ایتدردی. بو شی مدحت پاشانك ایکنچی هم‌ده الك الوغ اولان خطاسندن اولدی. زیرا اوشبو ماده‌گه بناء ایدلوب الك ایلك مدحت پاشا کندیسی سلطان طرفندن ترکیا مملکتندن سورلمشدر.

۱۸۷٦ نچی ییل دکابرنده قارتلغی سببلی رشدی پاشا صدر اعظملقدن استعفا ایتدی وبونك اورنینه‌ده مدحت پاشا صدر اعظم نصب اولندی. سلطان وما بین آدملری مدحت پاشانی صدر اعظم دگل حتی صدر احقر قویارغه ایستمادیکاری حالده ترکیا اشلرینك غایت فنالشدیکی و آوروپا دولتلرندن قورقولری‌ده غایه‌سینه ایرشدیکی سببندن مدحت پاشانی صدر اعظم نصب ایدرگه مجبور اولدیلر.

مدحت پاشانك برنچی اجتهادی ملت مجلسی حقنده فرمان چیقارتمق اولدی. فقط ما بین و باشقه اسکیلك طرفلری بوکا کوب ممانعت ایتدیلر. حتی عدلیه ناظری اولان جودت پاشا: «ایمدی عبدالحمید کبی بر سلطانمز اولدیغی صوك ملت مجلسینه نه لزوم وار؟» کبی معناسز مناقشه‌لر ایتدی. فقط بونلرنك قارشولقلری مدحت پاشاغه کار ایتمادی واخیرنده‌ده سلطان طرفندن ملت مجلسی آچیلاچغی اعلان اولندی (۱۸۷٦ ده ٤ نچی ینوارده).

ترکیاده ملت مجلسی آچیلاچغی اعلان ایدلدیکی کونده آوروپا دولتلرینك وکیللری ترکیاده اولان اختلال حقنده قونغره تشکیل ایدوب مشورت ایتمکده لر؛ بلغاریه، بوسنه وهرسکنی ممالك ممتازه صورتنه کرتمکنی معقول کوروب اوشبونی تصدیق ایتمك حقنده ترکیانی تضییق أیلرلر ایدی. مدحت پاشا بو طوغروده وزیرلر، مشیرلر، هر بر مذهبلرنك باشلقلرینی برگه ییغوب فوق العاده صورتده مشورت مجلسی یاصادی هم‌ده آوروپا دولتلرینك وکیللری جانبندن توزولمش لایحه قبول ایدلماز اولسه قطعی صورتده محاربه اوله‌چغنی بیان ایتدی. لکن مجلس، اتفاق ایله آوروپالولرنك تکلیفلرنی رد أیلدی و اوشبو سببدن‌ده قونغره تارالدی وآوروپا دولتلری ایله ترکیا آراسی رسمی صورتده بوزولدی.

اوشبو مشکل وقتلرده‌ده ما بین آدملری واسکیلك بنده‌لری همیشه اصلاح وترقی آدملری ایله دعوالاشورلر و فرصت توشدیکی ایله سعایتلر ایدوب شغللنورلر ایدی.

مالیه ناظری اولان غالب پاشانك کندی وظیفه سینی اجرا ایدرگه اقتدارسزلغنی سبب کوستروب مدحت پاشا عزل أیلمکنی سلطاندن طلب ایتدی. سلطان‌ده مجلس اعیان‌ده اعضا اولمق شرطی ایله بو ذاتنی عزل أیلدی.

مدحت پاشا بتون مملکت شاگردلرینك دنیاوی

علملرینی برلکده قاتوش اوقوتدرمق ونه قدر مختلف مذهب و قبیله بالالری اولسه‌ده اولسون جمله‌سینی برگه تربیه ایتمك لازم ایدیکنی موافق و ترکیاگه قوت حاصل ایتمکنی آنچق اوشبو یولده‌غنه کورر ایدی. بونی ایسه حربیه مکتبدن باشلامقنی مناسب بیلوب مسلمان شاگردلر یانینه غیر مسلم شاگردلرنی‌ده قبول ایدلمکنی ما بین‌دن صورادی. فقط مدحت پاشانك بو طلبنی ما بین رد قیلدی. بوندن صوڭ مدحت پاشا طوغریدن سلطانه مکتوب یازدی و بر مناسبت ایله: «بن سزنڭ شخصڭزه احترام ایتدیکم حالده ملت مصلحتنه موافق اولمغان امرلرڭزه اطاعت ایتمیه‌چکم!» دیدی. اوشبو مکتوبنی آلدیغندن صوڭ سلطان، نیچوك اولسه‌ده مدحت پاشادن قورتلمق فکرینه توشدی و صفوت پاشانی بالقصد یباروب مدحتنی سرای‌غه دعوت ایتدی. مدحت پاشا: «اگرده سلطان بنم طلبلرمی قبول ایتماز ایسه وارمیه‌چغم!» دیه طوغریدن طوغری جواب ویردی. بوندن صوڭ سلطان سعید پاشانی یباروب: «کلسون، بن آنڭ طلبلرینی یرینه کتوررم!» دیدی. بو وقت مدحت پاشا سلطان حضورینه کتدی، فقط کندیسنی نفی ایتمك ایچون کوتوب طورمقده اولان «عزالدین» پاراخودندن خبری یوق ایدی. «طولمه بغچه» غه کردیکی ایله مدحت پاشادن صدارت مهرینی آلدیلر و پاراخودغه بندروب ایتالیاده «برندیزی» شهرینه سوردیلر.

مدحت سورلدیکی وقت استانبولده اولان احرارنڭ بر فرقه‌سی سلطان حریت طرفداری دیه اشانوب مبعوثان مجلسی آچلوب دوام ایده‌چکنی امیدلنوب طوررلر وایکنچی قسمی‌ده مدحت ایچون قان آغلار ایدی. لکن عبدالحمید مبعوثان مجلسینی بیغدی ایسه خلق طرفندن بر فتنه کوتارلودن قورقوندن‌غنه بیغدی و ۱۸۷۷ نچیییل مارت آینده مبعوثان مجلسی آچلدی و بر سنه‌دن آرتق دوام ایدوب تاراتلدی.

آوروپا دولتلرینڭ ترکیا ایله علاقه‌لری کیسلمش اولسه‌ده ملت مجلسی آچلدیغی سببندن برر تورلی اصلاح اوله‌چغنی امید ایدوب کوتوب طوررلر ایدی، لکن مدحت پاشا سورلدیکی صوڭ بو امیدلرینی اوزدیلر، روسیه دولتی‌ده ۱۸۷۷ نچی ییل ۱۲ نچی آپریلده ترکیاگه محاربه باشلادی.

روسیه ایله ترکیا محاربه‌سی وقتنده سورگونده اولان مدحت پاشا گویا اوزینڭ اوستنده اولان کیومینه اوت طوتاشمش کیمسه مثالنده محاربه‌نی توقتاتمق وصلح ایتمك حقنده آوروپا تختکاهلرنده یوردی و بو طوغروده هر تورلی چاره‌لر قدروب باب عالی‌گه مکتوبلر یازدی همده مصالحه ممکن اوله‌چغنی آڭلاتدی. اگرده اوشبو وقت ترکیا، مدحت سوزینه قولاق صالمش اوله ایدی پك عزتلی و الوغ آدم روشنده صلح یاصایه‌چق ایدی. زیرا ترکیا همیشه مغلوب اولمامش، صوغش میزانینڭ تاریلقه‌لری هر ایکیسی بر تیگز طورمقده ایدی. مدحت پاشا مرادینه موافق عمل قیله‌چق یرده، مدحتنڭ وزیرلر حضورنده عزت ایله قبول ایدلوینه سرایده حسد ایتدیلر وحقنده هر تورلی افترالر قیلدیلر. بونڭ آوروپاده جولان ایدوینی خطره‌لی بیلوب، استانبوله قایتاروب آیاق قولینی باغلاب قویمقنی موافق کوردیلر. مدحت پاشانی استانبوله قایتارر ایچون هر سوزینڭ مقبول اوله‌چغنی و سلطان آنی نفی ایدوینه اوکنوب حتی آغلادیغنی بیان ایدوب یول مصرفی اولمق ایچون بر بیڭ آلتون یباردیلر. مدحت آلتونلرنی آلمادی؛ لکن ملت خدمتنی مقدس بیلدیکی ایچون آلداب یازلمش مکتوبگه انابت ایدوب قایتورغه چیقدی، دوستلرینڭ نصیحتلرینی دڭلامقسزین سلطان طرفندن اولان اغفاله آلدانوب سفر ایتمه‌سی مدحت پاشانڭ دخی بر خطاسندن اولدی.

(آخری وار).

مقاله‌لر :

توحید و علم.

١٠

دین و تحریف.

انسانلرده فطری اولان دین، بردر. بو ایسه حقیقی دین اولوب نوع انسانك حیات ابدیه‌سی ایچون اولان قانون الهیدن عبارتدر. چونکه بتون کائنات حق تعالی‌نك افعالی و آثاری اولوب، جمله‌سی بر نشأتده و بر قانون طبیعی حکمنده دوام ایدر. نوع انسان دخی خلقتندن بیکلر ایله سنه‌لردن بیرو بر قانون آلهی حکمنده حیات اولوب کیلمکده‌در. نوع انسانك موقعی کائنات ایچنده باشقه‌لره نسبت ایله اعلی و اکملی و جمله‌سینك زبده‌سی اولمشدر. مخلوقاتك هر بری طبیعت ایله بر مناسبتی اولدیغی کبی نوع انسان مادیتی و بدنی جهتندن مادیات عالمی ایله مناسبتده اولنوب روحی و عقلی، وجدانی ایله‌ده مابعد طبیعت (ملاٴ اعلی) عالملری ایله مناسبتی واردر.

انسانلر ایچون وضع اولنان دین الهی، نوع انسانك قانون طبیعیسنه موافق وجهیله ظهور ایتمش و نوع انسانك فطرتی و حقیقتی اقتضاسنچه وضع قیانمشدر. بو ایسه بر دیندر، که جمله نبیلر بونك ایله کلمشلر و بو حقیقتی ابنای نوعیه‌لرینه تعلیم و شونی تبلیغ قیلدیلر (١). بو ایسه قرآن کریمنك «فطرت الله التی فطر الناس....» وهم «ان الدین عند الله الاسلام...» آیت کریمه‌لری ایله ایضاح و (کل مولود یولد علی فطرة...) حدیث شریفی ایله‌ده بیان قیلندی. بنأ علیه تحریف ایدلمش ادیان باطله، دین فطری اولمایوب حقیقت انسانیه اوزرینه‌ده وقانون طبیعی‌گه‌ده موافق دگللردر. بلکه آنلر حقیقت انسانیتی هادم اولورلر.

نبیلرنك هر قایولری الله تعالی دینی اولان دین فطرینی اظهار قیلوب انسانلری اصلاح قیلدیلر وآنلره دنیالری ایچون حیات مدنیه و آخرتلری ایچون سعادت ابدیه یوللرینی کوستردیلر.

نوع انسانك دور طفولیتندن باشلاب ظهور ایتمش اولان پیغمبرلر آنلرنك حناب الهیدن مأمور اولدقلرینه کوره مبعوث اولدقلری قوملرنك احوال فطریه‌سین اصلاح ایدر اولدیلر. پیغمبرلر طرفندن توزولمش سنتلرنی اوزلرینك امتلری قبول قیلور و پیغمبرلردن صوك حواریلری (وارثلری) اول سنتی نشر واشاعت قیلورلر ایدی. اگرده هر نبی‌نك امتی بویله دوام قیلور اولسه‌لر اول نبی‌نك دینیده استقامت ایله دوام قیلور و سنتی‌ده نشر اولنور ایدی. اگرده آنك امت و وارثلری سنت وطریقه‌سندن چیقار اولسه‌اول نبی‌نك دینی‌ده تحریف اولنور، ترهات و خرافاته تبدل ایدوب اصل وضع سندن چیقار ایدی. دینلرنك تحریفلری بویله اولنوب ادیان باطله‌نك‌ده ظهورلری بوندن نشئت قیلمشدر. نوع انسانده اولان قانون الهی بویله بوزولوب حقیقت انسانیت دخی بویله ضائع اولمشدر.

تحریفنك سببلری- ادیان باطله‌نك جمله‌سی، دین الهی وفطری اولان دینلرنك تحریفلرندن نشئت ایتمش و تحریف ایدلمش دینلر اصل وضعندن

---

(١) انبیای کرام ایله وضع اولنان جمله دینلر اصلده بر طریقت مستقیمه‌دن عبارت اولوب فقط آنلرنك آراسنده منهاج و شریعت جهتلرندن اختلاف اولنمقده‌در.

چیقوب اساطیرلقغه منقلب اولمشدر.

ادیان فطریه‌گه کلن تحریفلرنڭ حدسز اولان یوللرندن بزلر بعضیلرینی بیان ایده‌مز:

۱) هر بر نبینڭ امتلرندن مستبد وظالم حاکملر ظاهر اولوب اول نبی‌نڭ سنتی و طریقه‌سی ایله حکم و عمل قیلمادیلر. قانون ربانیه‌نی آرتقه قویدقلری حالده امت آراسنه ظلم جور تاراتدیلر (۱). و فطرت انسانیتی یوغالتدیلر. بونڭ سببندن نبی واسطه‌سی ایله وضع قیلنمش، دین الهی معطل قالوب وضعندن چیقمش و کوب دینلر یوغالمشدر.

۲) امت اوزرینه تهاون غالب اولوب آنڭ سببندن دخی دین الهی ضائع اولور. تهاوننڭ اصلی اولدرکه: بر نبی‌نڭ امتلری آنڭ سنتنی ضائع قیلورلر. و آنڭ سنتندن اولان نماز، روزه، زکات فلان کبی احکام دینیه‌لرینی ضائع قیلوب شهوات و فساد یولینه دوشارلر. دین نبوینی دخی تعلیم وتعلم و عمل ایله اشاعت قیلمایوب، امر بالمعروف ونهی عن المنکر کبی شعار دینیلرن‌ده ترك قیلورلر. بونڭ سببندن دین الهی یوغالوب آنڭ اورننه رسوم فاسده اورناشوب هر درلو خرافات وابتدعات میدان آلورده وضع الهی اولان اصل دین تمام اونودلمش اولور.

ایك ایسکی دینلردن اولان نوح و ابراهیم پیغمبرلرنڭ دینلری‌ده شول سببدن یوغالمش، بالکلیه اونودلوب مجهول قالمشلردر. حتی مذکور دینلر تمام مندرس اولدقلرندن تاریخ ادیان و تاریخ مدنیت صحیفه‌لرینه‌ده کرمدیلر.

صاحب شریعتدن روایت و نقللر یوقلغی وآنڭ سنتی ایله عمل اولمادیغی، اول ملتنڭ علما و حکماسی مستبد پادشاهلرینڭ هوالرینه ایاروب صاحب شریعت کتابلرینی باطل یول ایله تأویل قیلماقلری، فاسد غرضلر ایله صاحب شریعتنڭ آثارندن آیرلماقلری، خرافات و منکرات شائع اولدیغنده علمانڭ آندن نهی قیلمادقلری هر بری تهاون منشألرندندر.

بنی اسرائیل ملتینڭ تعوجی و حضرت موسی شریعتینڭ تحریف قیلنماقی آنلرده بویله‌چه تهاونلر اولمقدن ایدی. بنی اسرائیلده هر درلو فساد و منکرات اشکار اولدیغنده نهی ایتمك اورننه علماسی ده بو اشلرگه اشتراك ایتمشلر، تورات و زبور شریفلرنڭ یوللرندن تمام آیرلمشلر ایدی.

۳) قیاس و استحساندر. عقلیاتی نقلیات اوزرینه آرتق کوروب صاحب شریعت کتابلرینی و آنڭ آثارینی افراط کیدوب تأویل و قیاس قیلماقدر. صاحب شریعت کتابلرینه سطحی اولان نظر ایله باقوب آنڭ اسرارینه دوشنمایوبده آنی دخی بیك تیزگنه عقلینڭ اقتضاسنچه قیاس قیلوب درلو طریق ایله تأویللر قیلماقدر. بو سببدن صاحب شریعت اوزرینه انزال اولنمش کتابلرنڭ معنالرینی معطل و حکمتلرینی متروك ایدوب قالدرمقدر. ایسکی زمانلرده اولان ادیان الهیه‌نڭ کوبلری بو طریقه تحریف اولندیلر. آسمانده اولان اجرام فلکیه‌نڭ معبود اتخاذ قیلنماقلری نار و نور کبی جواهر جسمانیه‌نڭ مسجود اولمقلری بوندن ظهور ایتمشدر. اوشبو سببدن «اول من قاس ابلیس» هم «وما عبدت الشمس والقمر الا بالمقایس» دیمشلر.

٤) افراط درجه‌ده قاتیغلق و آرتق ریاضت قیلوب حیات دنیاده تفریط قیلمقدر. قوانین عمومیه‌نڭ اساسی اولان طریق اعتدالدن چیقوب افراط ریاضت و محنت ایله بو دنیادن قطع علائق قیلمق وما فوق طبیعت عالملرینه توجه ایدوب حیات دنیادن بتونلای کنار قیلمقدر. شرقده اولان حق دینلردن اوشبونده ذکر ایدلمش سببلر ایله برهمن، بودی، مانی کبی باطل دینلر ظهور ایتووی احتمال طوتلنور. چونکه اول دینلرنڭ اساسلری افراط درجه ریاضت وقطع علائق ایله دنیادن تجرد ایتمکدن عبارتدر. آنلره کوره گویا انسانلرنڭ سعادتلری مذکور شیلردن‌گنه عبارت اولنور. حالبوکه بویله اشلر رهبانلق، کاهنلق، تنبللك طریقلری اولنوب ادیان فطریه‌نڭ خارجنده وحقیقت انسانیته موافق اولمای بلکه انسانیتی بتونلای هادم اولورلر. رهبانلق اصولینڭ

اساسی‌ده بویله تشدد وتعمق قیلمقدن باشقه بر شی دگلدر.

۵) اساسز وسندسز اولان اجماع وقرارلره تابع اولمقدر. کرك عقاید و کرك قواعد بـابلرنده اولسون هر ملتنك کندولرینه مخصوص اولان قرار واجماعلری اولنور و اول ملت دخی آنی اساس قیلور لر وآنکا کوره قوانین دینیه و مدنیه‌لرینی تأسیس قیلورلر. حالبوکه هر بر اجماع ایچون بر اساس و یا که سند کرکدرکه آنك ایله اول اجماع صحیح اولنورده قوانین مدنیه‌گه دخی منشأ اوله بیلور.

هر بر اجماعنك اساسی ایکی درلو شیدن عبارت درکه: بری عقل وتجربه و دیگری نقل وسنددر. هر ملتنك بر خصوصده اولان اجماعلری اوشبو ایکی درلو اساسنك بری اوزرینه بنا قیلنور اولسه آنك ایله تأسیس قیلنمش اولان قوانین دینیه و مدنیه‌سی هم اساسلی اولور. اگرده اول اجماعلر بو ایکی‌نك برینه موافق دگللر ایسـه آنك ایله وضع اولنان قوانین مدنیه‌لر اصلسز اولور. اصلسز وسندسز اجماعلرنی قبول ایتمك سببندن کوب دینلر تحریف اولنوب اصل وضعلرندن چیقدیلر وکوب ملتلر درلو خصوصده اولان اجماعلرینی عادت و تقلید اصوللرینه بنا ایدوب عقل صحیح ونقل حقیقی طریقه‌لرندن عدول قیلدیلر و اوشبو سببدن ادیان فطریه‌لرندن آیرلوب خرافات و اساطیر ایچنه قالدیلر. ادیان باطله اربابی نك اکثری کندی قواعد دینیه‌لرینی باطل واساسز اجماعلره بنا قیلوب رهبانلر و کاهنلرینه تقلید قیلماق اصولیله دوام ایدرلر، آنلرنك بو اصوللری نبیلرنك شریعتلرینه خلاف اولدیغی کبی، حکمتده‌ده مخالفدر. نصارالرنك تثلیث قاعده‌سـنده اجماع قیلمقلری بو قبیلدن اولنور (۱).

۶) معصوم اولمیان انسـانلره تقلید قیلمقدر. معصـوم دگل رهبانلر و کاهنلرنك سـوزلرینه تقلید قیلماق، آنلرنك قوللرینه و عمللرینه اینانوب صاحب شریعتنك آثارینی آرتقه تاشلامقدر. ادیان الهیه‌نك تحریف اولنماقلری کوبراك بوطریق ایله اولمشدر. معصوم اولمیان رهبانلر و کاهنلر اوز وهملری، خیاللری و الهاملری ایله اباطیل و اساطیر وضع ایتمش لر، باشـقه‌لرده آنلره تقلید ایدوب حقیقی دینلرندن آداشمشلردر.

ایسکیدن بیرو کاهنلرنك دینلری بوندن عبارت اولدیقی کبی نصاری‌نك و روماالولرنکده مسلکلری بوندن عبارت ایدی. آنلرنك بو طریقلری ایله دین الهی اولان دین‌عیسی تحریف ایدلدی. آنك اورننه ده معصوم اولمیان پاپالره تقلید اورنلاشدی.

۷) صـاحب ملت اولان نبیلره انزال اولنمش اولان کتابلرنك ظاهر معنالرندن عدول قیلوب باطن معنالرینه تعمق قیلمق و آنلرنك ظاهر حکملرینی ویران قیلوب بطونلرندن هر درلو معنالر و حکمتلر چیقاروب آنی اشاعه قیلمافدر. بو ایسه حق تعالی نك ظاهر اولان حکمتلرینی عبث صـایوب آنلرنی فائده‌سز حسـاب قیلماق اولور. نیته‌که خالق تعالی نك افعال و آیاتی اولان یر وکوکلرده‌گی حکمتلرنده اهمال قیلوب توغریدن توغری ماورأ طبیعت عالملر ینك حکمتلرینی تفتیش‌گه کرشمك، حکمت ربانیه‌نی تحریف دیمك ایدی. شونك کبی دخی حق تعالی جانبندن انزال قیلنمش کتابلرنکده ظـاهر معنالرندن عدول قیلوب باطن معنـالرینه تعمق دخی تحریف اولنور.

۸) بر ملتنك دیگر ملت‌ایله قاتشماقیدر. بونك سببندن کوب دینلر تحریف قیلنوب کوب ملتلر محو اولندیلر، کوب ملتلر دیگر ملتلرنك طرفندن یوتلدی لر. حتی‌که وضع الهی اولان دینلر بونك سببندن ضائع اولوب کوب پیغمبرنك ملتلری و امتلریده بونك سـببندن مندرس اولدیلر. ایسکی زمانلرده بتون عالم انسان اباطیل ایچنده اولوب شونلرنك ایچندن نبیلر پیغمبرلر ظهوری ایله جناب حقدن دین لر وضع قیلندی ایسه‌ده بیك آز وقت ایچنده اول دینلر ضائع اولورلر ایدی. اول دینلری هر طرفدن

---

(۱) آنلرنك حضرت عیسی‌نك مصلوب‌اولدیغنه اجماعلری‌ده برنقل صحیح اوزرینه بنا قیلنمامشدر.

احاطه قیلان خرافات و اباطیل تیز زمانده سوندرر ایدی. شول جهتدن هیچ بر دین، اوزینک سلامت حالنچه رواج بولوب میدان آلماز ایدی. اوشبو سببدن ایسکی دینلردن حضرت نوح، ابراهیم، هود و صالح پیغمبرلرنک دینلری تیز زمانلرده ضائع اولدی. صوکره بنی اسرائیل ملتلریده بویله اولدیلر. حضرت موسی، داود، سلیمان پیغمبرلرنک دینلری، هر طرفلرندن هجوم ایدن اساطیرلرگه مقاومت قیله آلمایوب آنلره مغلوب اولدیلر. تورات، زبور کبی کتب سماویه‌نک حقایق و دقایقی اشاعه ایدلمادی هم نبیلرنک‌ده سنت راشده‌لری رواج اولمادی. بنی اسرائیل ملتی اساطیر ملتلرینک تمام اورتاسنده قالدیغندن اسباب تحریفدن اولان تهاون، فسق و فساد، تشدد، رهبانلق - کاهنلق و هر درلو قیاسات، ظلم واستبداد کبی شیلرنی قبول ایتدی. اسرائیلیلری بر طرفدن بابلیلر و دیگر طرفدنده روملر افراط قاتیغ غارت ایتدیلر. شول سببدن آنلرده اولان آثار انبیا ضائع اولوب، تورات و زبور شریفلرنک علملریده محو اولدی. مذکور کتابلرده اولان قوانین الهیه و معارف ربانیه ظهور ایتمایوب جمله‌سی مندرس اولوب قالدی و دین الهینک رواجنه سکته کلدی. عالملری‌ده دوام ایتمایوب منقرض و متفرق اولدیلر و اکثرلری کهانت و رهبانیت طریقه‌لرینه سلوک ایتدیلر. صوکره اسرائیلیلردن حضرت عیسی انجیل شریف ایله مبعوث اولمش ایسه‌ده، آنک یولی بت‌پرستلک و اساطیر ایله تمام یوتلوب انجیل شریفده اولان قانون الهی‌ده ضائع اولدی. چونکه انجیل شریف کندیسی‌ده محو اولمش ایدی. آندن صوک رهبانلق طریقه‌سی دخی رواج تابدی. شیمدیگی اسرائیلیلر، عیسویلر، حضرت موسی وعیسی پیغمبرلرنک طریقه‌لرنده اولدقلرینی دعوا قیلور اواسه‌لرده طریقه‌لری طریقت انبیاء اوزرینه پک یراق اولمقده‌در. بلکه آنلرنک حاضرگی طریقه‌لری افراط وتفریط ایله رهبانیت وکهانت طریقه‌لرندن باشقه بر شی دگلدر. حالبوکه نبیلرنک طریقلری اعتدال اوزرینه بنا قیلنمشدر.

شیمدیگی اولان اسرائیلیلر وعیسویلرنک طریقه‌لری نبیلرنک طریقه‌لرندن یراق اولدیغی کبی قوللرنده دستور اولان تورات، زبور، انجیل اسملرنده اولان کتابلری‌ده کتب منزله‌دن دگللردر. بلکه اول کتابلر اصل کتب منزله‌دن محرف اولان تورات انجیل نامنده‌گی کتابلر اولورلر. چونکه اول کتابلرنک فن ایله جیولمقلری ممکن دگلدر. حاضرده علوم و فنون ایله هرشی انتقاد قیلندیغندن اول کتابلرده انتقاد قیلنمقده‌لردر. حقیقت حالده الله تعالی کتابی ایله عقل وحکمتنک مخالفت قیلشمقلری جائز اولماز. چونکه علم حکمت حقایق موجوداتنک ترجمانی اولدیغی کبی الله تعالی‌دن نازل اولمش کتابلرده حقایق موجوداتنک ترجمانی اولور. حقایق موجوداتی ملکات عقلیه‌لری ایله ترجمه قیلدقلری کبی حق تعالی کندوسیده کلام ازلیسی ایله تعلیم قیلور. حکما حقائق مادیه و ظاهره‌دن درس ویردیکلری کبی حق تعالی حضرتی کندیسی حکمانک افکاری ایرشمیه‌چک حقیقتلرنی کتابی واسطه‌سیله تعلیم قیلور. شونک ایچون بو ایکی تعلیم آراسنده مخالفت اولمازغه تیوشلی.

امام و مدرس سرورالدین.

باشقردلر (*)

یوقاریده بیان اولندیغی اوزره کوب ییللردن بیرلی باشقردلر باش کوتاروب، روسیه دولتینه کوب ضرر کتوردیلر. بو فتنه‌لرنی باصو حکومت ایچون بیک قیمتکه دوشدی. نه قدر عسکرلر تلف اولدی و نه قدر مهاجر روسلر طالانوب و اوترلوب و بالا چاغالری یراق ییرلره بیارلوب، قول ایدلوب صاتلدی. شول سببلردن، کله‌چک وقتلرده باشقردلرنک

(*) ۱۰ نچی عدددن مابعد.

و باشـقەچە یات جنس قوملرنڭ فتنەلرندن قوتولمق ایچون اینار ودیسلرنڭ آراسینه «پراوْوصلاونیلق» نی تاراتو مناسـب کورلدی (۱). بوفکرگه خدمت ایدەنلرنڭ ایڭ بیوکلرندن «دیمیتری سیچنوف» نام پاپاس اولوب بو آدم ایکی ییـل (۱۷۴۰ - ۱۷۴۲) ظرفنده ۱۷۳۶۲ کشینی خریستیان دینینه چغاردی. بو آدم ۱۷۴۲ نچی سـنەده «نیژنی نوْوغورود» شهرینه آرخیریلك منصبینه تعیین اولنوب دورت ییل ظرفنده ۳۰۰۰۰ قدر کشینی خریستیان دینینه چغاردی. لکن کرك باشقرد و کرك باشقه اولسون خریستیانلقی قبول ایدولری چن کوڭلدن اولمیوب قایوسینڭ قبول ایدولری تورەلر طرفندن وعده ایدلمش آزماز فائدەلره قزغوب و بعضـسینڭ قبول ایدوی بیرلی تورەلرنڭ قسووندن قورقوب اولمشـدر.

شـول وقتلرده «سینات» طرفندن توباندەگی نظاملر چیغارلوب، ینه شافطی آدملرنڭ خریستیان دینینه چغووینه سبب اولمشدر. شویله‌که مسلمان بایارلرینڭ قوللرندەغی کریسـتیانلر خریستیانلقی قبول ایتسـەلر بایارلرنڭ قوللرنـدن آلنوب آزاد اولنمشلر؛ اگرده بایارلر اوزلری خریستیانلقنی قبول ایتسەلر قوللرندن آلنمش کریستیانلر کیری اوزلرینه قایتارلوب ویرلمشلردر. ینه بوڭا باشـقه: بر طائفه خریستیانلقی قبول ایتسه ویرگو (ایمانا) تولاودن اوچ سنەیه قدر عفو اولنوب، بونلردن آلنەچق ویرگولرنی مسلمانلر اوسـتینه یوکلەتلمشدر. خریستیان اولانلری اوز یرلرنده قالدیرلوب، خریستیان اولمایانلری ایکنچی بر ناچارراق یرلرگه کوچرلمشدر. توزمەلرگه کرگان و یاخود باشقەچە بر تورلی اشکه دوچار اولوب حکم آسـتنده قالغان مسلمانلر خریستیانلقی قبول أیلسەلر بونلرین هر تورلی اذا و جفالردن آزاد ایدلمشدر. ایشته، شونڭ ایچون بو وقتلرده اسلام جماعتلری گروه گروه اولەرق خریستیانلقی قبول ایتمشـار، خریستیانلقی قبول ایتمیەنلری، خریسـتیانلقی قبول ایدەنلر ایچون ویرگو (ایمانا) تولاوگه آغرسـینوب یراق یرلره، اورمان آرالرینه قاچوب کیتمشلردر.

روس مؤرخلرینڭ أیتولرینه قاراغانده، مسلمانلرنڭ آخوندلری و ملالری بو حالنی غنیمت بلوب باشقردلری حکومتکه قارشو باش کوتاررگه قوتورتمغه باشلامشلر هم خریستیان اولغانلرینی یڭادن اسلامگه قایتوغه دعوت أیلمشـلردر. بولارنڭ قوتورتولرینه قاراب، بعضلری اسلامیته قایتماق اولوب تورەلرگه عریضەلر ویرسـەلرده عریضەلری قبول اولنمیوب، حتی بعض تورەلر طرفندن تورلیچه اذا و جفالرغـه دوچار ایدلوب کوبسنچه هلاك اولمشلردر.

باشقردلرنڭ آرتوغراق آچیغلانولرینه شـول اشلر سبب اولمشدر: قدیم زمانلرده هر ناحیه ایچون رئیس ایدوب بر آدمنی اوزلری صـایلاب قویالر ایدی. تورەلر بو نظـامنی بتروب، هر ناحیەگه ایکی - اوچ اسطرشینانی اوزلری صایلاب، هر اشده بونلری مسئول ایده تورغان اولدیلر. ینه باشـقردلرنڭ دینی رئیسلری اولغان آخوندلری سیرەکلەنوب، دورت یولغه (اول‌وقت باشقردستان دورت یولغه بولندکندن بوتون باشقردستانغه دورتکنه آخونـد دوغری کیله) فقط برارگنه آخونـد تعیین اولنوب، بونلرغه اوکاز ویرگان‌وقتده، خریستیانلقه‌چقانلرنی یڭادن مسلمانلقغه چغارغه اونداماسکه هم اذنسز مسجد و مدرسەلر بنأ ایتمسکه شرط ایدلدی و امضالرینی آلندی. ایشته، بر طرفدن ملالرنڭ اغواسی، ایکنچی طرفدن تورەلرنڭ شول طریقه قسوی باشـقردلری تمام آچیغلاندروب، باش کوتەرمك مرتبەسینه کتوروب بیتکرمش ایکان، ینه حکومت طرفندن ۱۷۵۴ سنەده بر اوکاز نشر اولنوب، اولده بوش اسـتفاده قیله کلدکلری طوز کوللرندن طوزنی صـاتوب آلونی الزام قیلمشدر. بو اشکه ینه آچیغلاری قاباروب «الله تعالینڭ اوزمزگه ویرگان خزینەسندن طوزنی صاتوب آلمیمز» دیه باش کوتاررگه نیت ایتسەلرده، تورەلرنڭ قوشوی بوینچه تفکیلی «اوفا» غـه کلوب

(1) Пугачевъ и его сообщники, сочиненіе Дубровина, томъ 1- ый, ст. 253.

باشقردلری بیك قاتی قورقتدیغندن ، باشقردلر بو مر-
تبه‌سنده صبر ایدوب ظاهرا اطاعت کورستمشلر
ایدی . لکن ، باشقردلری هر جانبدن قسولر دوام
أیلدکندن باشقردلر چداشا آلمای ، اوزلرینك مظلو-
میتلرینی ایمپیراتریتسه‌غه ایشتدرمك قصدیله فتنه
چغاررغه قرار ویروب ، شول وقتنك ایك اعتبارلی
علماسندن میشار طائفه‌سینه منسوب عبدالله ملا باطر-
شیننی رئیس ایتدیلر (*) (بو ملانك اوفا اویاز-
نده‌گی کاریشوی دیگان قریه‌دن بولوی گمان اولنه-
در). بو ملا شول وقتلرده ۴۰ یاشنده اولوب، تیلگه
بیك اوستا، باشقرد آراسنده کامل شهرت تابقان، علمی
ایله هر کمنی مسلم اینکان بر آدم ایدی. ابتدائی
تعلیمنی کاینسکی ڤولستنده ایلشاه ملا دیگان کشینك
قرشوسنده تحصیل ایدوب ، باشقردستاننك هر یرنده
سیاحت أیلدی . واردیغی یرلرده وعظ و نصیحت
ایله اولوب، وقتی تیدکچه بالالرنیده تعلیم ایله شغلله-
نه‌در ایدی .

واقعه‌نك باشلانماسی بویله اولمشدر : بر وقت
عبدالله ملا « مسلم » دیگان اسطرشیناننك قریه‌سینه
واروب ، بونك کیلوی نی ایشتو ایلان اطرافنده‌غی
بارچه باشقردلر بونك وعظ ونصیحتینی ایشدوایچون
گروه گروه جیبولشوب بو قریه‌یه کلمشلردر . «مسلم»
اسطرشیناده بو عالمنك کوینی هم جماعتنك جیبولوینی
غنیمت بلوب ، بیك کوب ایت همده قمز حاضرلب
بر مجلس توز ومشدر . بو مجلسده آشی اچه تورغاچ
هر تورلی بابدن سوز آچیلوب ، بارا تورغاچ سیاست
بابینه‌ده کروب کتمشلردر . اورسوف و کیریللوفلر
زمانه‌سنده نه قدر خاتون قزلرینك قدرسز ایدلولرینی
نچه مکلاب آتا بابالرینك قلچدن کچدکارینی، نه قدر
مال و حیوانلرینك طالانولرینی ، کوب آدملرنك
اسلامیتدن آیرلولرینی برام ، برام ذکر ایدشوب تمام
قانلری قاینامش هم بو اوچنی آلوغه و بونك ایچون
عبدالله ملانی رئیس ایدوگه تماماً کیکاشلری برکمش
در. عبدالله ملا بونده اشنی اویوشدرغاچ ، بوندن
یراقده دگل « ساچگوت » دیگان (زالاطاووست او-
یزدنده ای صووی بوینده اولورغه کرك) قریه‌یه
کیتدی. عبدالله ملانك مجلسیله مشرف اولور ایچون
بونده‌ده یتمشکه قریب باشقردلر جیبولوب کلدی هم
بونلرده بارچه‌سی بر آغزدن حکومتکه قارشی قیام
ایدوگه حاضر ایدکارینی آکلاتدیلر. موندن آرانسکی
ڤولستنده‌غی « اورطا » نام قریه‌یه کیتدی. مونده
کیلو ایلان باشقردلرنك اوق آتو کبی صوغش علملرینه
اوگرانوب صوغشقه حاضرلندکلرندن خبر آلدی هم
اوزینه محبت ایدوب، اوزلرینه رئیس ایدوب تاند-
قلرینی بلدی. لکن ، عبدالله ملا ، مین درجه‌یه بندم
دیه شاشوب کنمه‌دی عقلی بیك کامل اولدقندن اشنی
بیك اوستالق ایله یورتورگه کرشدی. شول آراده
اورنبورغ قارغالیسینك امامرندن « عبدالسعود »
افندی ایلچی اوله‌رق عبدالله ملاغه کلوب ، اول
طرف باشقردلرینك بیك قز و صوغشقه حاضرلندکلرندن
خبر ویردی .

(آخری وار)

م . هادی .

(*) روس تاریخلرنده بو ملانك اسمی تورلیچه ذکر
اولنه. بعضلرینك دیدکینه کوره عبدالله علییف و بعضلرینك دیدکینه
کوره باطرشاه عبداللین و بعضلرینك دیدکینه کوره عبدالله باطر
شین اولوب بز بونده شونسینی اختیار أیلدك .

علم یولنده ملتلرنك اتفاقی .

(۱۰ نچی عدددن ما بعد)

آلده‌غی آوغوست اورطه‌سنده بلجیقاننك پایتختی
بروکسل ده بولاچق بین الملل « عائله تربیه‌سی »
قونغره‌سی پروغرام جهتنچه بوکاچه بولغانلرنك همه
سندن شه‌ب چغاچقدر . منه ، بیك قسقه‌غنه أیتکانده ،
آنك پروغرامی :

۱ نچی شعبه : بالا حالن اویره‌نو ـ بالانك
طبیعت ، کیمچیلك و نه‌گه مائل بولدیغینی اویره‌نو ،

بلو حقده اڭ صوڭغی تجربه‌لر و نتیجه‌لر. بو حقده حساب. بالانڭ ذهنی آرو. بونڭ درجه‌سن اولچاو حقنده‌غی یاڭا اصوللر و بونڭ قایوسی آرتقلق. بالانی آز آروتا طورغان شغللر. مشغولیتنڭ اوزاقلغی وترتیبی. مکتبده واوی ده قایسی یاشڭ چاقڭ کوبمو مدت اوطوروب اشله‌رگه یاری؟ معلملرگه علم الروح اویره‌تو. آتالر جمعیتلری آچو. بونلرنڭ بالالر حقنده معلومات جیولری نڭ فائده‌سی. بونڭ اصول و پروغرامی. بالالرده قورقو و بونڭ باش سببلری. بالالرنڭ انتحارلری. بونڭ سببی و ازاله چاره‌لری. انتحار حقنده استاتیستیقا. نسلدن کیلمه آورو هم کیمچیلکلر. بونلرنی ازاله مسئله‌سی و طریقلری.

۲ نچی شعبه: **عائله‌ده تربیه** - آتالر جمعیتلری آچو هم مخصوص اثرلر یازو ایله عائله تربیه‌سی حقنده طوغری معلومات و فکر طاراتو. بالالرنڭ اوینلری. حال جیو ساعتلری. کوڭل آچونڭ تربیه‌گه تأثیری و اصوللری. بالانڭ تربیه‌سینه تأثیر ایته‌چك اثرلر. ۳ - ۷ یاشلك بالالرغه مخصوص رسم آلبوملری. ۷ - ۱۲ ، ۱۲ - ۱۶ و ۱۶ - ۲۰ یاشلك بالالرغه مخصوص اوقو کتابلری. عائله، بالانی نیچك تربیه قیلا آلا و نیچك ایتوب آڭا صلح پرورلك روحن بیره آلا؟ عائله، بالانی نه روشده «خوجه‌لق» غه اویره‌تورگه ممکن و تیوش. اجنبی تللرن اویره‌نونڭ کرکلگی. بالانڭ طبیعتنده‌گی خصوصیتلرنی بلوب شوڭا مناسب صناعت یاکه فن طابو. مخصوص صناعت فن گه توزه‌ب بالانڭ معلوم بر خصوصیتن ترقی ایتدرو. حفظ صحت. بالالرغه کیوم. اوی، جهاز. آول عائله‌سی. آول هنرلری اویره‌تو. آول معیشتی نڭ آرتقلقلری.

۳ نچی شعبه: **مکتبکه چه تربیه** - صبی نی آشاتو و بو حقده کیڭاشلر. صبی نی کیوندرو مسئله سی. بالانڭ بیش حسینی تربیه و ترقی ایتدرو. بالانی اوسدره و نغایتا طورغان اوینلر. بالانی بلوهم آڭلاوغه سوق ایتدرو. بالاده مسئولیت حسینی و تشبث طبیعتنی طودرو. اصول تربیه نقطه‌سندن قاراغانده بالالرغه مخصوص بولمه‌لر. خادمه‌لر، مربیه‌لر و بونلرنڭ توری، بالاغه تأثیرلری. مخصوص مکتبلر. **مکتب تربیه‌سی** - بالانی قایچان مکتبکه یبارو کرکلك. فره‌بل اصولی، بالانی اویده اوقتو مسئله‌سی. بالا باغچه‌لری و بو حقده آتالرنڭ تله‌کلری. مکتب نڭ تربیه ایچون بولغان ناچار تأثیرلری، کیمچیلکلری و عائله‌نڭ بونی ازاله قیلوغه طریق و چاره‌لری. قزلرغه مخصوص اورطه مکتبلر. بو حقده آتالرنڭ تله‌کلری. قزلرغه بالا تربیه‌سی، حفظ صحت، یورت تربیه‌سی و معیشت ایچون کرکلی باشقه معلومات بیرو، هنر اویره‌تو. قزلرغه پانسیون یاصاغانده عائله معیشتنه اوخشاسون ایچون و قزلرغه عائله خدمتلرن اویره‌تو ایچون بو پانسیوننی نه شکلڭ ایتو کرکلك. معلم و معلمه‌لر حقنده مطلوب شیلر. تورلی یرلرده امتحان و تعطیل وقتلری. بو حقده طبیبلرنڭ فکرلری. مکتبلرگه طبیعت تربیه‌سن کرتو هم بو حقده اصوللر. قول هنرلری و اخلاق اویره‌تو هم نفایسکه محبت اورنلاشدرو. مکتبدن صوڭغی تربیه - مکتب تمام ایتکان قزلرنی آنالق و خوجه خاتونلقغه حاضرله‌و. کیاوگه باراچق قزلرنی یاڭا حیاتکه حاضرله‌و. عائله طنچلغی ایچون کرکلی اشلرنی اویره‌تو. مکتبدن صوڭ آلو کرك بولغان علم و نظرلر. عائله‌ده‌گی یاشلر ایچون کرکلی قول هنرلری. حفظ صحت و اخلاق. تربیه جمعیتلرینه یورو کرکلك. سیاحت - ایکسکورتسیه و بونڭ اصوللری. چیت تللر اویره‌نو هم چیتلرنڭ معیشتلرندن خبردار ایتو قصدیله ایله شاکردلرنی آلشیشو. **غیر طبیعی بالالر تربیه‌سی** - بونلرنی صنف صنف بولو. بو حقده استاتیستیقا. بوندی [آڭغراو، تیسکه‌ری، حالسز، زحمت صوقغان] بالالر ایچون مکتبلر. آنلرنی تربیه اصولی. آنلرغه معلم ومربیلر یتشدرو.

طبیبلر ایله معلملر آراسنڭ بر برینه یاردم قایسی نقطه‌لرده بولورغه تیوشلك. ضعیف، خلقسز، آورو، صاڭغراو، آڭغرا هم تلسز بالالرنی تربیه و تعلیم عائله‌نڭ وظیفه‌سی در. غیر طبیعی بالالرنی تربیه

مسئله‌سنه حکومت و مأمورلرنڭ اشتراکی.

بالالر فائده سنه تأسیسات ـ تعطیل وقتی. هوا ایله دوالاو. مکتب قولونیه‌لری. چاخوتقه ایله کوره‌شو جمعیتلری. ایسرکلك ایله کوره‌شو ایچون مؤسسات. بالالرنی آتالر، خواجه‌لر و باشقه کشیلرنڭ قاطی معامله‌سندن صاقلاو مسئله‌سی. طاشلاندق و نا مشروع بالالرنی تربیه.. صبیلرنی حمایه جمعیتلری. آنلرغه کیوم بیرو. «بر طامچی سوت» جمعیتلری. یاسلی لر (بیشکخانه‌لر). بالالرغه مخصوص تعاون جمعیتلری، بالالرنڭ حیاتن استراخاوات ایتو. بالالرغه مخصوص صودلر.

ـــــ

ایشته، بروکسل ده بولاچق عمومی «عائله تربیه‌سی» ڤیستافقه سنده، حاضر معیشت‌نڭ آلغه قویغان تربیه و تعلیم سوأللری نڭ هر بری بویله تفصیللی روشده قارالاچقدر. بو پروغرام، قونغره‌س آچیلودن یل یارم الك اعلان ایتلگانلکدن و آڭا داقلادلر حاضرلاوگه همه مملکتلرنڭ و هر تورلی مسلك و یول صاحبی علما اشتراك ایتکانلکدن بو ڤیستافقه‌نڭ تربیه وتعلیم حقنده بیك مهم نتیجه‌لر قالدره‌چغنده شبهه یوقدر.

١٩١١نچی یلده ایتالیانڭ «روما» و «طورین» قالالرنده بولاچق بین الملل تعلیم وتربیه قونغره‌سلری ده بیك زور اهمیت بیر یلوب کوتیله. بونڭ برنچیسنده عموما مکتب وتعلیم مسئله‌لری، ایکنچیسنده ایسه صناعت وهنر اویره‌تو مسئله‌سی تیکشریله‌چکدر. بو قونغره‌سلرنی ایتالیا «تعلیم جمعیتلری» نڭ اتفاقی یاصیدر. روما قونغره‌سنده، خزینه‌لر حسابنه «مکتب وتربیه» موزه خانه‌لری آچو مسئله‌سی‌ده قارالاچق. تاینکه هر ملتنڭ معارف اولچاوینی شول موزه خانه لردن مکمل روشده بلوب چغو ممکن بولسون. بو قونغره‌سلر حضورنده بیك مکمل ڤیستافقه‌لرده بولاچقدر.

شونی‌ده أیتوب کیترگه کرك: معلم و مربیلر ایچون خاص اصول تعلیم وتربیه قونغره‌سی هم ڤیستافقه‌لرندن باشقه‌لر ده بیك مهم معلومات بیره آلالر. چونکه هیچ بر کسب وفن یوقدرکه، آنڭ تربیه ومکتبکه بر قدر تعلقی بولماسون. شول سببلی طشدن غنه قاراغانده تربیه وتعلیمگه هیچ تعلقی کورلماگان ڤیستافقه و قونغره‌سلرده معلم ومربیلر ایچون کرکلی وقزق نتیجه‌لر قالدره‌لر. مثلا باطر جای لوندون‌ده بولغان و خالص سیاسی قصد ایله جیولغان «صلح فکرن ترویج» قونغره‌سی مکتب مسئله‌سنی بیك نق تیکشردی. بونده مکتبنی بتون دنیا ایچون برله‌شدرو فکری سویله‌نوب، قونغره‌س اعضالری: «معارف‌نڭ ترقیسی ایچون همه مملکتلرده‌گی مکتب پروغراملرن بر برینه یاقنلاشدرو تیوش. شویله‌که، پاریژده مکتبکه کرگان آدم، زور مشقتسز بیرلین، لوندن وباشقه یرلرده دوام ایتدره آلسون» دیدیلر. بو فکر بیك زور رغبت قازاندی وقونغره‌س بوندی «عمومی» مکتب پروغرامی توزوب کیله‌سی بین الملل قونغره‌سلرنڭ قارامغینه طابشررغه بولدی. جنوه ده بولغان بین الملل «علم الروح» قونغره‌سی علم الروحنی نه قدر اوسترسه، مکتب وتربیه مسئله‌سنه‌ده شول قدر قصلدی. چونکه روحنڭ حالتی تربیه و تعلیمگه تعلقلیدر. بونده بیك کوب تجربه، دعوا و اثباتلر مکتب شاکردلری حالتندن آلندی. بونده عادتی یاش شاکرد نرسه اوقورغه یاراتا؟ مسئله‌سی روسیه‌ده آلنغان حساب ایله تیکشرلدی. روسیه‌ده ١٦٠٠ بالادن «سز نرسه اوقورغه سویه‌سکز؟ راسقازمی، شعرمی، مثل‌می؟» دیب صوراغانلر. یوزگه ٧٩زی (١٢٦٠ی) راسقازنی آرتق کورگانلر. بونلرنڭ ٨٢ پراسینتی (١٠٦٠ ی) اوزنراق راسقازنی قسقه‌دن یاراتبراق اوقیلر. شاکردلرنڭ ٧٢ پراسینتی کشی حیاتندن بولغان حکایه‌لرنی جانوارلر معیشتینه یاکه تصویر طبیعتکه قاراغانده آرتق کوره‌لر. ٨٢ پراسینتی چن واقعه‌نی خیالی حکایه‌دن آرتق سویه‌لر. بونلردن مقصد بالانڭ روحن تدقیق بولسه‌ده نتیجه‌لر اصول تعلیم وتربیه ایچون بیك مهمدر. علم الروح قونغره‌سی ١٩٠٨نچی یلده جنوه کولی بوینده بالانی هیچ بر قاعده وامرگه تابع ایتمیچه طبیعی روشده تربیه قیلو مکتبن

باروب تیکشروب اول حقده فکرلر سویله‌گان. بو فکرلر تعلیم ارباینه بیك کوب فائده‌لر کیتردیلر.

(آخری وار)

ع. ف.

قبردن تاوشلر (*) .

مؤلفی خالد ضیا.   مترجمی عبدالرحمن سعدی.

«یاراتلوکه یکرمی مك قدر برزمان کیچدیکی حالده ، بارمق آرالرکدن ئلی قان توگله ! . . .

« سفالت ! جنایت ! »

« منه ، انسانلرنی دائما زهرله‌ب طورغان شول ایکی قورقونچ آورودن هیچ بر قورتوله آلمادك . بولارغه بر دارو تابوبده شول انسانلرنی قورقونچ فلاکتدن خلاص ایتونی بلمدك . الحاصل عقل و فکرك نیقدر ترقی ایتسه‌ده و نی حدلی یوقاریغه چغارغه طرشسه‌ده همان بیك سفیل، بیك یاوز، بیك چرکن بر حالده سك! کوز آلدمده شوندی قورقونچ رسملر ، لوحه‌لر (یتیملرگه ، معصومه‌لرگه ، فقیرلرگه ظلم ایتو، فحش و سفاهت اویونلری اویناو! . . .) طوراکه ، بولار شولای انسانلرنك حیات صحیفه‌لرندن هیچ بر وقتده‌ده چغارلمیه‌چقمی؟ جمعیت بشریه مڭگی شولای چرکنلك، پچراقلق اچنده می قاله‌چق ؟ ! . . »

***

«کونلر صووق. کیچه‌نك صووق هواسی اوراملرده‌گی فنارلرنك پیالالرینه طونوق بر پرده کبك صارلغانلر. یالغز صارمترافکنه بر یاقتیلق بیره‌لر. یولچیلر، اشچیلر هر بری برر کولکه کبك‌کنه اوتوب اوتوب کیته‌لر. آرباچیلرده یاق یافلرینه پچراقلر ساچراتوب، اچنه اوطورتقان بای افندیلرنی اوشونمیچه تیزراك یلی اویلرینه ایلتوب کرتمك اوچون ژژله‌ب، ژژله‌ب اوتوب کیته‌لر، زواللی یولچیلر آراسنده شوندیلری کورنه‌که کوزلری أچکه باتقان ، آوز بورنلری طوکوب بتکان، یوزلرنده هیچ نورلری قالمغان ، اوستلرینه کیگان کیوملری ده یرتلوب اوزگاله‌نوب بتکان، بیچاره‌لرنی صووقدن صاقلی آلمی. آیاقلری طوکغان ، شاقلداب طورا . حاللری بتکان وآرغانلر. کوچکه‌گنه آبنه، سورنه کیتوب اوطورالر. صووق تمام اوزه‌کلرینه اونکان، قالتراشالر و تتره‌شه‌لر. تشلری شقلداب طورا. بیچاره‌لرنك طورمق اوچون ئویلری، آشامق اوچون آشلری، کیمك اوچون کیوملری، اشلمك اوچونده اشلری یوق . آچلر ، یالانغاچلر . گویا بتون زحمت و مشقتلر، بتون قایغو و حسرتلر بارسی ده بولارغه‌غنه یوکلنگان ! . . » .

***

« آنا شونده بر اسکی چروب، یمرلوب بتکان کوچك‌کنه بر ئوی بار. اچنده بر عائله کون کیچره. عائله باشلغی‌ده کونلکله‌ب اشلاوچی بر اشچی. عائله سینی ماڭلای تیرلری ایله‌ن طویدرا . . . عائله‌سی آور وبر خاتون ایله‌ن سکز باشنده بر بالادن عبارت. منه شول اشچی برآز کون اوّل اش ازله‌ب، چغوب کیتکان ایدی. لکن بیچاره أشـلرگه اش تابالمیچه محروم بولوب قابات قایتدی. همده آچغوب، آروب قایتقان . آچ ! . . » .

« عائله سی بله‌ن کوچك‌کنه برآشیاولق جایوب آشارغه اوطورغانلر. آشـارلرینه ده برگنه کیسه‌ك ایکمکلری بار. زواللی آتا، نیشله‌گاننده بلمیچه آشیاولقنك بر باشنده کوزلرندن یاشلر آغزوب، شول بر کیسه‌ك ایکمکلرنی تورافلاب، ئوله‌شوب ماتاشا. آشیاولقنك ایکنچی باشنده‌ده خاتونی کوچکه‌گنه استینه‌گه سویالوب اوطورغان. یغلاب اوطرا. یغلی ، یغلی کوزلری ششنوب بتکان. کوزلرندن دریالر آغا!... بالاسی‌ده آشارغه صوراب یغلی. شونی قزغانا. شول عزیز بالاسی‌اوچون یوراکی اوزوله. آشارغه یوق!.».

***

«یتیم، معصوم، ماطور بر قز:

ـــ افندم!

(*) ۱۰ نچی عدددن ما بعد.

— نی بار ؟

— برآز توقتامازسزمی ؟

— نی کیرك ؟

— (موڭلی، قایغولی حزین بر تبسم)

— قایا، کوزلریڭه باقیم ماطورسڭمی ؟

— (کوڭلسز حسرتلی بر قاراش)

زوواللی قز نیشلەسون، آخرسی شول آدمنڭ آرتندن ایاروب کیته. باشـنه زور بر فلاکت آلا (عفتندن، قیمتندن، عزتندن آیرلا..). چونکه آشارنه یوق، ایکمك کیرك... یوقسه آچقه ئولەچك!».

* * *

«تـگنده براوسی ئولەرگه یاتا، جاننی آلالر! برسی طاش بلەن باشـنی ایزوب کیتکان. شولوق، مڭلرچه انسانلر جمعیت بشریەدن طرد ایتلـگانلر، چغـارلغانلر، قوولغانلر: زندانلرده قارانغی، پچراق یرلرده اینتگوب، ایگرەب یاتالر. مونده ینه بر، اوزینی اوزی تربیه ایتودن اوزغان آق صاقاللی ضعیف بر قارت‌ده تترەك قوللرنی صوزوب، اوزغان بارغاندن بر نرسه (صدقه) صوراب اوطوره!».

«منه، اوشـبو روشده جمعیت بشریەنڭ هر اعضاسنه بر یارا: هر جزئنده بر آورو بر جراحت بـار. مدنیت بولارنی تداوی ایتەرگه (دوالارغه) تیوش توگلمی ایدی؟! حالبوکه مدنیت، جنایتچی و سفاهتچیلرنڭ، رذیل و سفیللرنڭ مبتلا اولغان شول قورقنچ آورولرندن هیچ برنی قورتاره آلمدی. بعض بر انساندن آلوب طاشلی طورغان سوزلر بارکه: هیچ اولمازسه مدنیت شولارنڭ چیقاروب آتا آلمی!».

«درست! مدنیت، سزنی ماشینالر و پاراخودلرغه اوطورتوب یورته. بولار ایلەن سزنی اوشوتمی، طوڭدرمی راحت، راحت گیزدره... لکن بلەسڭمی، بولار ایچون نیحەلی انسانلرنڭ باشـنه یتله. بولار، نیقدر انسـانلرنڭ معدن اوچاقلرنده، اوت اچنده یانوب کویوب یاشاولری ایلەن اشلنه، حاضرلنەلر. مونڭ اوچون نیحەلی انسـانلرنڭ عزیز جانلری فدا ایتله؟!».

«مدنیت، سزنی ایکمك بلەن صیلی!. حالبوکه بولار طاغن نیقدر انسـانلرنڭ ماڭلای تیرلری ایله حاضرلنەلر؟ مونڭ اوچون ینه نیحەلی انسانلر عذاب اُچنده یاشـاوگه مجبور بولەلر؟! الحاصل مدنیت، سعادتکه فلاکتنی، راحت و لذتکه سفالت و رذالتنی سبب ایتـکان!.. بر یارەنی توزەتمك ایچون دائما ایکنچی بر یاره، اوچنچی بر جراحت آچا! هیهات! مدنیتدن ممنون اولغانلر، مونڭ ایچون قووانغـانلر طوغروسی سعادت و راحتنڭ نی ایکاننی بلمگانلردر!».

«مدنیت، انسانلرنی محکمەلردن، زندانلردن، عسـکرلردن، قوراللردن بیگراکده آقچه بلاسـندن قورتارغه تیوش توگلمی ایدی؟. جمعیت بشریەنڭ زور بر یارەسی، زور برفلاکتی ایسـه آقچەدر. حتی بو، کوندن کون کوچنی آرتدرمقده، کوندن کون حدسز حسابسز انسانلرنی استبدادی آستنده ایزمکده، ایگرەتمکدەدر! انسانلرنڭ همەسی‌ده یالغز بر نرسه اوچونـگنه حسرت چیکەلر: آقچه!.. بتون فلاکت بتون سعادت یالغز شونڭ ایلەگنه حاصل بوله. بتون دنیا یالغز شونڭ کوچرنده أیلنه. بتون جمعیت یالغز شونڭ ایچون یاشی. بتون ترکلك فقط آنڭ بلەگنه قائم!..».

«لکن اصلنده بولایمی بولورغه تیوش ایدی؟ زوواللی انسـانلر! بو دنیاغه کیلولرندن مقصد، نی اولغاننی تمام اونوتدیلر و تمام یاکلشدیلر. همەسی ده ایسرك بر آدم کبك، قایده بارغانلرنی بلمیچه، باراچق یرلرنی تعیین ایتمیچه بلمیم نیندی بر مجهول نقطەغه تابا چابالر!... بلمیم نیندی قارانغی بر یول ایله قورقنچ بر اوپقونغه یوکروشەلر!..».

«لکن بر کون کیلەچك که: بو جمعیت، بو بشریت، بو انسانلر اول چیکسز عصرلرنڭ قارانغلیغی اچنده یوق اولەچق. بو مدنیت‌ده باشقه بر پارلاق مدنیت آلدنده هیچ منزلنده قالەچق!».

«ای زواللی، عاجز انسان! سین بو مدنیتڭنی حیاتنڭ غایەسی، اوزڭنی‌ده بتون مخلوقلرنڭ آرتغیمی ظن ایتەسڭ؟ آلدانمه! سینڭ بوکونگه قدر میدانغه

کیترگان همه اختراعلرنڭ همه ایجادلرنڭ همه ترقیاتنڭ ده فقط هیچ منزلنده‌گنه بر شیدر. سین توگل بتون کائناتنڭ حتی شول اوستنده یاشادیگڭ بر طوپراق بورتـگندنگنه عبارت اولغان شول یرنڭده بیك آز بیك جزئی بر ترقیسندنـگنه عبارتسڭ!».

(آخری وار).

اوکتولمش اوغلی جانی بکنڭ باشنه کیلوب اوزغانلر.

باشلانغچ.

الله نیچه ییل اوّل یازارغه باشلابده بو کونگه‌چه یازوب بتیره آلماغان کتاب کبك بر نرسه‌م بار ایدی. آنڭ بونچه زمانلر صوزیلوب قالووی، قاراب اوزدیریرغه تیوشلی بر نیچه کتابنی اوچراته آلماویمدن کیله ایدی. شونڭ صارتین الوغراق بر شهرده اوطریرغه یول طابلغاچ ده اول شهرنڭ کتابخانه‌سـنه باروب، الیگی کتابلرنی ایزلرگه طوتونامن. تڭرینڭ بویوروغی بویونچه بو قیشـنڭ اوچ، درت آیین «برلین» شهرنده اوزدیرو طوغری کیلگانگه، پروسیا خانلغینڭ کتابخانه‌سنده بایتاق بولغالادم. کونلرده بر کون، کتابخانه‌نڭ شرق شعبه‌سی فهرستنی آقتاروب طورا ایدم، [«اوکتولمش اوغلی جانی بکنڭ باشـنه کیلوب اوزغانلر» - اصلی اویغورچه، اویغور حرفلری ایله باصلغان؛ قارشوسنده فرانسوزچه ترجمه‌سی بار. - پاریس، فراللق مطبعه‌سی، ۱۷۸۳ نچی ییل. - الوغ قولده ۸۶۳ بیت] دیوب یازیلغان بر کتاب آطین اوچراتدم. اویغور حرفلرینی طانی آلماسه‌مده، شاید فرانسوزچه‌سندن بر معنا چیغاروب بولور دیوب امید قیلوب، کتابنی صورادم.

کتابنی آلوب، فرانسوزچه یاغنی ایکی آطنه‌ده اوقوب چیقدم. جانی بك اوز باشـنه کیلگانلرنی سویلـگانده، چنگیز خان، آنڭ صوغیشلاری، اولزماننڭ تورکلرنڭ طورمیشی، اسلام عالمنڭ احوالی طوغریسنده بایتاق معلومات بیره‌در. مین اوزم کتابنڭ چنلابده جانی بك تصنیفی بولو چیلغنه اوشانوب یتمدم. ترجمه‌نڭ اسلوبی، حکایه روشی، یدی سکز یوز ییل ایلك یازیلمشقه اوخشامیدر. کتابنڭ اویغورچه یاغی بتووی یازیلوب کیتکان بولسه‌ده، فرانسـوزچه‌سی، یڭی کتابلرده‌غیچه، باب‌لرغه بولنوب، هر باب‌قه برر باش آطی هم طاغیلغان! اویغـور یازووین اوقی آلوچی طابا آلسهم، اصلندن اوقتوب قاراماقچی ایدم، اما طابا آلمادم.

بو کتابنی چنلاب جانی بك یازغان بولسه‌ده، آنارغه اسناد ادبی بر حیله‌گنه بولسه‌ده، آنڭ تاتارلر یاغندن اوقلووی فائده‌لی کوك کورینه‌دی. شـونڭ ایچون فرانسوزچه‌سندن ترجمه ایتمك بولدم. بلمیم ایندی اوقوچیلر مینم اویغه قوشلورلر میکان؟ آی.

اوکتولمش اوغلی جانی بکنڭ باشنه کیلوب اوزغانلر.

بسم‌الله الرحمن الرحیم.

حمد و ثنا اول تڭری تعالی‌غه بولسون کیم آنڭ اوّلی، آخری هم هیچ بر شریکی یوق‌در؛ «کن!» بویوروغی بلن یدی قات کوکلرنی، یدی قات ییرلرنی هم اون سکز میڭ عالمنی یاراطوب‌در.

صلوات وسلام اول تڭرینڭ سویوکلیسی پیغمبرمز محمد المصطفی صلی الله علیه وسلم‌گه بولسون کیم بارچه انبیانڭ الڭ الوغیسی هم الڭ صوڭغیسی‌در، جمیع انس وجنگه طوغری یول کورستکوچیدر.

اما بعد، احقر العباد، اویغور قومندن اوکتولمش اوغلی جانی بك دیدر کیم دنیانی آلغان منگولك صوتو بوغدا دایمینغ چنگیز خاغاننڭ هم اوغللرینڭ، هم اوغلنڭ اوغلی ایذکو خان آتالغان باطو خاننڭ تاریخین بو کونگه‌چه هیچ بر کیشی یازمایوب‌در. مین عاجز

ته‌کرینلرم ، بزنڭ نمازده‌غی شیکللی سجده‌گه یاتدیلر. بایتاق یاتقاچ طوروب ، آتلرین بایلاب ، مینی آرالرینه آلوب ، طاووشسز ، طنسز ، ئلله نیدن قوطلری اوچقان ، ئللەنینی بیك الوغلاغان کوك ، اکرینلاب کنه طاوغه مینه باشلادیلر. طاو باشـنه منوب یتکانچی ، یول اورته‌سنده ، طاشلر آره‌سنده ، بر طاو تیشیکنڭ آووزی کورندی . مینم یولداشلرم تاغی سـجده‌گه کیلوب ، طقوز قبات سجده ایتکاندن صوڭ ایچلرندن قارتیراغی اکرینگنه ایتدی :

« منه بو ایندی الوغ ایذکونڭ یورطی . اوزی کیم بیلسون قایادر ؟ ئلله آق آتقه آتلانوب، تڭری بلن سویلشور ایچون، کوککه اوچوب کیتکاندر ؛ ئلله صوئوق قار اوستنده ، اوچلی طاشـلرغه باصوب یالان آیاق چابا طورغاندر ! »

ته‌کرین سوزین بیترگان‌گنه‌ایدی ، برأو ایسکرتمه‌سدن ، طاو تیشکندن چیغوب آلدیمزغه کیلوب طوقتادی. بو کشی قورقنچ بیتلی تازا بر یکیت ایدی. اوزون قاره صاچلری ییل بلن آرقه‌سنه اوچه ، الوغ قاره کوزلری همان اوت صاچه ایدی. هوا صـالقون بولسه‌ده آیاغی ، باشی، قوللری ، چرکه‌لری یالانغاچ ایدی. اوستنه قیلدن اورگان کولمکسمان بر نرسـه کیگان ایدی . ته‌کرینلر ، بونی کورگاچ ده بیك قاتی قالترارغه، هم بر طوقتامی سجده قیلورغه طوتندیلر . مینم بیك قورقوب ، الله تعالی غه صیغینوب ، آنڭ هم رسول نڭ آطنی ایسمه توشوروب جهراً تکبیر ایته باشلادم. تکبیر قورقوویمنی بیتردی ، کوزیمی کوته‌روب کوکچه‌نڭ بیتنه قارارغه بازدم ؛ آنڭ کوز قاراشـی هم یومشاردی ، مینی آیاغان ، مینی یاراطقان کوك قاراب صورادی :

« بو بالا کیم ؟ نیك آنی میڭا کیتره‌سز ؟ »

« ای الوغ ایذگومز ، سـن حرفلر اوقوب یازه بیلوچی بر تورك بالاسی صوراغان ایکانسڭ . مونه مونی شونڭ ایچون طوتوب کیتره‌مز » .

کوکچه یاننه چاقردی ، قولین باشم اوستنه قویوب ، بیتمه مشاق قاراب ، کولوبراك صورادی :

« ــ آطڭ نیچك ، دیدی ـ آتالرڭ کیم ؟

ــ آطم جانی ، دیدم ، آتامنڭ آطی اوکتولمش ، اویغور اولوسندن ، بابان آول اروغندنمن .

ــ قایسی دیندنسڭ ؟

ــ الحمد لله ، مسلمانمن .

کوکچه بیك مهابت بر طاووش بلن قچقردی :

ــ تڭری هر بیرده بر ، هر بیرده بار : مسلمان تورکنڭ کوڭلنده‌ده ، بزنڭ کوڭلمزده ده ؛ یشارگن چیرمده ده ، باوغان قارده ده ؛ بوتون دنیا آنڭ بوطی جانی ، تڭری سینی مونده بیاردی . مین سینڭ آتاڭ آناڭ بولورمن ، سین مینم بالام بولورسڭ .

الوغ ایذکونڭ آلدنده مین‌ده بوکلدم . ته‌کرینلرگه یول بیردی . ایچلرندن برسی اورکوبکنه صورادی:

« بزگه صوڭ ؟ دیدی ، بزگه بر سـوزڭ ده می یوق ؟ بو یات بالاغه سوز قوشدڭ ، اوز ایلگـدن بزلرگه بر نیده‌می أیتمیسڭ ؟ » .

الوغ ایذگو ، تیز بوکلنگان ته‌کرینلرنڭ باشلری اوستنه قوللرین کوته‌روب اوشبو دعانی اوقودی :

« ای کوکده‌گی تڭری ، چرمگه بیردن اوسه‌رگه ، آغاچقه یاپراق بارارغه ، اینکه سویاك اوستنده طوربرغه ، صاچقه باشده بولورغه بویورغان بارچه تروکلرنی تروکله‌گان ، بارچه توزوکلرنی توزوکله‌گان الوغ تڭری ، سیندن اوتنم ، سـیڭا یوگونه‌م ، سیڭا تیلرم : یارلقـا ! . . تڭری مال بیرسون ، تڭری آش بیرسون ، تڭری یورطقه باش بیرسون ! یورطن باشمه ، کتوده مالمه یاردم ایت . آلدڭ بوگوله‌م : ای بارچه تروکلرنی تروکله‌گان ، بارچـه توزوکلرنی توزوکله‌گان الوغ تڭری ، یارلقا ! »

بو دعادن صوڭ ته‌کرینلر کوزلرین بیرگه گنه صالوب ، برده آرتلرینه أیلانوب قارامـاینچه طاودن توشوب کیتدیلر .

کوکچه بلن یالـگز قالغاچ مینی تـاغی قورقو قاپلادی . (آخری وار)

کوب ییللر چنگیز خاغان هم اوغللری هم اوغلنڭ اوغلی ایذکو خان برلن آت چاپدیروب، صوغیش قیلغانلغمدین، باشمدن اوزغانلرنی یازاچق بولدم. تاین‌که اوز خلقمز بونلرنی اوقوب، دنیانی آلــور ایچون نی چکلی طریشوب، قانچه مشقتلر کوروب، کوبمی صوغیشلر قیلغانمزنی اوگرنسونلر، کورگانمز یات ایللرنڭ خبرلرین و عجائبن ایشتوب بیلسونلر. والله الموفق.

باب اول

ـ الوغ ایذکو ـ

تڭری تعالی‌نڭ عنایتی، پیغمبرمزنڭ روحانیتی، چهار یارنڭ امدادی برلن، ۵۹۱ نچی پارس ییلینڭ صفر الخیر آینڭ بشــنچی چهارشنبه کونی، اون بش یاشمده بارچه منغوللر خاغانی چنگیز خاننڭ عسکری بولدم.

مین اوزم آلماتی شــهری تیره‌سنده، ایسسیغ کول یاننده طوغان ایدم. اروغم کوچب یوروسه‌لرده، آتام مینی بر ملاغه بیروب اوقوتقان ایدی. اون یاشمه کیرگانده، اروغمزده‌غی بالالرنڭ باریسی کوك مینده آت آتلانیرغه، یای طارطیرغه بلـگانم اوستنه عرب، اویغور حرفلری برلن تورکی اوقوب یازارغه، بر آز دین هم طانیرغه اوگرنگان ایدم.

اونبش یاشمده چاقده، محرمنڭ صوڭنه طوغری، آتامنڭ بورلی آتی یوغالدی. بیك یاخشــی آت ایدی. آتام یالچیلرینه ایزلرگه قوشدی. قیش کونلری ایدی. آق قار بلن قاپلانغان طاولر آراسنده، بوز قاتقان کوللر اوستنده، قارا ناراط اورمانلری ایچنده آت چاپدیروب قویان آولاب یورو میڭا بیك کوڭللی طویولدی. یالچیلر بلن برگه باریر ایچون آتامدن رخصت صورادم. بیك کوب اوتندیرگاندن صوڭغنه راضی بولوب آتلانور ایچون بیش یاشــلك قویو طوری‌نی‌ده بیردی. آنام مینی قوچاقلاب قوچاقلاب یغلادی، کوب اوگودله‌دی، آو آرقه‌سندن چابــوب بیك یراقلرغه کیتمه‌سکه قوشدی. آتام، آنام، اون یدی یاشلك آغام، اون اوچ یاشلك سڭلیم بلن کو- ریشوب، صاولیقلاشوب قیشــلاقدن چیغوب قیرغه یونالدم. ایرك بیك کوڭللی ایدی: اوغم بلن قویانلر آته، قروق بلن بوریلر طوته ایدم. قویانلرنی اوتن قزارتوب آشی ایدك. شولای ایتوب اوچ کــون اوزدی. اوچنچی کون بر طاوغه مینوب بارغانده، یول قارار ایچــون آلغه یبارگان یالچیمز، بیك قاتی چابوب قایتدی‌ده «ته‌کرینلر کیله!» دیوب قیچقروب غنه اولـگوره آلدی، ایبرندن ییغلوب جان بیردی.

ته‌کرین کافرلری بزنڭ الوســلردن بریسین باصوب، کوب مال آلوب قایتوب کیله‌لر ایکان، تقدیر خدا، منه بز شونلرغه یولققانبز. یالچیمزنی کورگاچده اوتوررلك یارالاغانلر، حاضرده هر یاقدن بزنڭ اوستکه کیله‌لر.

بونلرنی کورگاچ یالچیلرمزنڭ الڭ قارتی: «جانی! دیوب قیچقردی- سینڭ آتڭ یخشی، تیز قاچ! سین قوطولوب یتــکانچی بز بونده طوریربز! آغم صو بویونچه آلنیگه طابان طوغری چاب، قیشلاقغه باروب یتارسڭ!»

یولداشلریمنی قالدیروب کیترگه کوڭلم راضی بولمی ایدی. قارت یالچی کیتمگانمنی کورگاچ، آتمنی یوگه‌نندن طارتوب، ایتــکانی یاقغه یوز آدیملاب چاپدیردی‌ده آتمه قامچیسی بلن بیك قاتی صوقدی. اوزی تکبیر کیتره کیتره یولداشلری یاننه بورولوب کیتدی. شول آراده، ته‌کرینلرنڭ یولداشلریم اوستنه کیلـگانلرین ایشتدم، آتمنی آیلاندیروب یاردمگه باریرغه بیك تلاسه‌مده، اورکــکان آتقه سوزیم اوزمادی.

آت، بایتاق چابقاندن صوڭ اکر تینلدی، مینده جال ایتسون دیوب تیمادم. قار بلن یابلغان ایکی طاو آراسنده ایدم. اوڭ یاغمده‌غی قارا نارات اورمانڭ شاولاوندن باشقه بر طاوشده ایشتلمی، تمام طین ایدی. ایندی قوطولدم دیوب کنه اویلاغانده، ایسکرتمه‌سدن بر اوتوزلاب ته‌کرین اورماندن چیغوب مینم اوستمه کیلدیلر.

بر یکرمی آدیملاب قالغاچ باشقه‌لری طوقتاب ایکسی گنه یانمه کیلوب ، آتمنڭ اوڭ هـم صولنده بیرگه سونکولرین چنچدیلر . آندن آری مینی آتمدن توشوروب ، کیوماری آستندن تارتوب چیغارغان آت یالی بلن قوللریمنی آرقه‌مغه بایلادیلر . اوز آرامین آڭلاماغان بر تیلده سویلشه‌لر ایدی . یاخشی قولچانمنی آلغاندن صوڭ تاغی آتمه آتلاندیروب ، اورمان ایچندن آلوب کیتدیلر . بارا طورغاچ بر آلانغه باروب یتدك . تکرینلرڭ کوبسی آنـده جیولغان ایدی . آتلری آراسـندن بزنڭ یالچیلرنڭ آتلرین طانیدم ، تورکچه اوزلری قایا کیتدیلر دیوب صوراـ دم . بر جوابده بیرمه‌اینچه یوزیمه قاراب کولشدیلر . بوندن ده قوزغالوب کیتدك ، کیچکه چکلی یورودك ، کیچن تاغی ایکی طاو آراسـنده طوقتادق . تکرینلر آتدن توشوب ، اورماندن یوموچقه ییوب الوغ اوت یاغوب ، قوی بوغازلاب ، قزان آصـدیلر ، آتلرین توشاولادیلر ، سونکولرین قارغه چنچدیلر ، آندن آری کیلوب اوت یاننه تزیلشوب اوطوردیلر .

تلماچلری مینم آتمنی ، ایلمنی صورادی مین جواب بیرگاندن صوڭ باشلقلری قزاندن بر کیسـاك ایت آلوب ، مینی یاننه چاقروب اوطورتوب ، ایت کیساکنی میڭا بیردی . بیك آریغان ایدم ، آشـاب طویغاچ ده یوقلاب کیتدم . ایرته بلن اویانوب کوزیمنی آچسه‌م نی کوریم ؟ تکرینلرماللرینی آلوب یوغالوب کیتکانلر . بولای آتسز ، قورالسـز ، بلمگانم یرده یاپا یالـگز قالوویمدن بیك قورقوب ، اوڭغه ، صولغه یوگوروب یغلرغه طوتندم . یوکره طورغاچ ییراـ قدن تزتون چیققاننی کوروب شونده باردم : تکرینلر اورین آلشدیروب بونده کیلوب قوناقلاغانلر ایکان .

تلماچقه ایتدم : «مینی قالدیروب کیترگه تلیسز ایکان ، ایچماسه‌م آتمنی ، قورالریمنی بیرگز ، یورطمنڭ یولنی کورستگزده ، قایتوب کیتیم . »

تلماچ کولرگه باشلادی : « برشی قالدیرمادق ، دیدی ، بز قولمزغه توشـکان برنیبده ، کیچکنه بالا نیده ، اوواق قوی به‌ره‌نیبده طاشـلاب قالدیرمیمز .

سنڭ بزنی کیلوب طاباسڭنی بله ایدك . »

تلماچ شولای آیتوب ، مینی بیك کوب کییز اویولـگان بر اورنغه ایلتوب „ منه بوندن اوزیڭه بر کییز آل : دیدی ، توننی ایکی‌گه بوکلاب ییرگه صالیرسڭ . بر یاغی آسـتڭده قالور ، ایکنچیسی بلن یابنیرسڭ . »

کییزنی آلغانمـدن صوڭ ، اوز آتلری ، اوز ایرلری آراسندن بر آت بلن بر ایرده صایلادی . اوزمنیکیلرنی قایتارمادیلر ، طونمنڭ کومش تومه‌لرینی‌ده قوپتاروب آلدیلر .

بر آی یوروب ایرتیش ایـدیلی بوینده‌غی ایللرینه باروب یتدك . آلده قیشلاقده طورالر ایکان باروب یتشکاچ اوق ، مینی نیشلتر ایچون کیڭاشـه باشـلادیلر . کیڭاش جیونلرنده مینده بولا ایدم . سوزلرین ده آڭلاغالی ایدم ، یولده اوزدیرغـانمز بر آیده تیللرین بایتاق اوکرنگان ایدم . اوز بزنڭ تورکچه‌گه اوخشاغانلقدن اوگرنووی چیتن بولمادی . کیڭاش آراسنده بر قارت طوروب ایتدی : «کوکچه تکری صوتو (۱) ، تورك تیلین بلوچی ، حرفلر اوقوب یازوچی « بر یاش کیشی صوراغان ایدی ، دیدی ، منه بو بالانی کوکچه‌گه یباره‌یك . »

جیونده بولغانلرنڭ باریسی ، قارتنڭ سوزین طوغری دیوب ، شول کیچ اوق ، مینی سکز آتلی‌غه قوشوب ، کوکچه‌گه یباردیلر . آی یارملاب قورقنچ طاولردن ، قارا اورمانلردن ، ایسـسز قیرلردن اوزوب ، قیش صوڭی بولغانده ، زور طاشلر اویولـگان ، الوغ ناراتلر اوسکان بر طاو یاننه کیلوب یتدك . بو طاودن « اونك » آتـلی بر صو چیغوب آغوب طوره ایدی . طاونڭ آلدینه کیلوب یتکاچ

---

(۱) کوکچه ، سما معناسنه کیاه طورغان کوك کلمه‌سندن مشتق ؛ کوکـکی ، کوکـکه منسوب معناسنده . تکری صوتو ، بعض تورك مؤرخلرینڭ ایتمشنچه تکرینڭ بوطو ، یا که بوط تکری تکریدن کیلـگان ، صادر اولغان ، دیگان سوز بولا . اوشبو کوکچه هم آنڭ آتاسی منغول ملتنڭ وجودگه چیغووینه بیك الوغ خدمت تیکدیرگانلر . (فرانسوزچه‌غه ترجمه قیلوچینڭ حاشیه‌سی) .

ته‌کرینلرم ، بزنڭ نمازده‌غی شیکللی سجده‌گه یاتدیلر. بایتاق یاتقاچ طوروب ، آتلرین بایلاب ، مینی آرا-لرینه آلوب، طاووشسز ، طنسز ، ئلله نیدن قوطلری اوچقان ، ئلله‌نینی بیك الوغلاغان کوك ، اکرینلاب کنه طاوغه مینه باشلادیلر. طاو باشنه منوب یتکانچی ، یول اورته‌سنده ، طاشلر آره‌سنده ، بر طاو تیشیکنڭ آووزی کورندی. مینم یولداشلرم تاغی سجده‌گه کیلوب ، طقوز قبات سجده ایتکاندن صوڭ ایچلرندن قارتیراغی اکرینگنه ایتدی :

« منه بو ایندی الوغ ایذکونڭ یورطی. اوزی کیم بیلسون قایادر ؟ ئلله آق آتقه آتلانوب، تڭری بلن سویلشور ایچون ، کوککه اوچوب کیتکاندر ؛ ئلله صوئوق قار اوستنده ، اوچلی طاشلرغه باصوب یالان آیاق چابا طورغاندر ! »

ته‌کرین سوزین بیترگان گنه ایدی ، برأو ایسکر-تمه‌سدن ، طاو تیشکندن چیغوب آلدیمزغه کیلوب طوقتادی. بو کشی قورقنچ بیتلی تازا بر یکیت ایدی. اوزون قاره صاچلری ییل بلن آرقه‌سنه اوچه، الوغ قاره کوزلری همان اوت صاچه ایدی. هوا صالقون بولسه‌ده آیاغی ، یاشی، قوللری ، چرکه‌لری یالانغاچ ایدی. اوستنه قیلدن اورگان کولمکسمان بر نرسه کیگان ایدی. ته‌کرینلر ، بونی کورگاچ ده بیك قاتی قالترارغه، هم بر طوقتامی سجده قیلورغه طوتندیلر. مینده بیك قورقوب، الله تعالی غه صیغینوب، آنڭ هم رسولنڭ آطنی ایسمه توشوروب جهراً تکبیر ایته باشلادم. تکبیر قورقوویمنی بیتردی ، کوزیمی کوته‌روب کو-کچه‌نڭ بیتنه قارارغه بازدم ؛ آنڭ کوز قاراشی هم یومشاردی ، مینی آیاغان ، مینی یاراطقان کوك قاراب صورادی :

« ــ بو بالا کیم ؟ نیك آنی میڭا کیتره‌سز ؟ »

« ــ ای الوغ ایذگومز ، سن حرفلر اوقوب یازه بیلوچی بر تورك بالاسی صوراغان ایکانسڭ : مونه مونی شونڭ ایچون طوتوب کیتره‌مز » .

کوکچه مینی یاننه چاقردی ، قولین باشم اوستنه قویوب ، بیتمه یومشاق قاراب ، کولوبراك صورادی :

« ــ آطڭ نیچك ، دیدی ـ آتالرڭ کیم ؟

ــ آطم جانی ، دیدم، آتامنڭ آطی اوکتولمش ، اویغور اولوسندن ، بایان آول اروغندنمن .

ــ قایسی دیندنسڭ ؟

ــ الحمد لله، مسلمانمن .

کوکچه بیك مهابت بر طاووش بلن قچقردی :

ــ تڭری هر ییرده بر ، هر ییرده بار : مسلمان تورك نڭ کوڭلنده‌ده ، بزنڭ کوڭلمزده ده ؛ یشارگن چیرمده ده ، یاوغان قارده ده ؛ بوتون دنیا آنڭ بوطی جانی ، تڭری سینی مونده یباردی . مین سینڭ آتاڭ آناڭ بولورمن ، سین مینم بالام بولورسڭ .

الوغ ایذکونڭ آلدنده مین‌ده بوکلدم . ته‌کرینلرگه یول بیردی. ایچلرندن برسی اورکوبکنه صورادی:

« بزگه صوڭ ؟ دیدی ، بزگه بر سوزڭ ده‌می یوق ؟ بو یات بالاغه سوز قوشدڭ ، اوز ایلڭدن بزلرگه بر نیده‌می أیتمیسڭ ؟ .

الوغ ایذگو ، تیز بوکلنگان ته‌کرینلرنڭ باشلری اوستنه قوللرین کوته‌روب اوشبو دعانی اوقودی :

«ای کوکده‌گی تڭری، چرمگه بیردن اوسه‌رگه ، آغاچقه یاپراق یارارغه ، ایذکه سویاك اوستنده طوریرغه ، صاچقه باشده بولورغه بویورغان بارچه تروکلرنی تروکله‌گان ، بارچه توزوکلرنی توزوکله‌گان الوغ تڭری ، سیندن اوتنم ، سیڭا یوگونه‌م ، سیڭا تیلمرم : یارلقا ! . . تڭری مال بیرسون ، تڭری آش بیرسون ، تڭری یورطقه باش بیرسون ! یور-طڭ باشمه، کتوده مالمه یاردم ایت . آلدڭ بوگوله‌م : ای بارچه تروکلرنی تروکله‌گان ، بارچه توزوکلرنی توزوکله‌گان الوغ تڭری ، یارلقا ! »

بو دعادن صوڭ ته‌کرینلر کوزلرین ییرگه گنه صالوب ، برده آرتلرینه أیلانوب قارامایینچه طاودن توشوب کیتدیلر .

کوکچه بلن یالڭز قالغاچ مینی تاغی قورقو قاپلادی .

(آخری وار)

ادبیات

مسلمان قادینی .

موندن بر نیچه سنه مقدم ، مصر علماسندن ، اوتکونلگی و حجه‌سینك قوتلیلگی ایله مشهور دعوی وکیلی قاسم بك امین جنابلری طرفندن یازلوب مصرده نشر ایدلگان « تحریر المرأة » ایله « المرأة الجدیدة » کتابلری کچن سنه ذ . القادری افندی طرفندن لسانمزغه ترجمه ایدلوب تارالدیغی معلومدر . بو ایکی کتاب مصرده افراط زور فکر و قلم صوغشی آچلوغه سبب بولوب، تورلی کشیلر طرفندن ئلله نی قدر ردیه‌لر یازلغان ایدی . مین مصرده وقتمده بو کتابلرنك پك کوبن آلوب اوقودم . « تحریرالمرأة » لرگه ردیه صورتنده یازلغان کتابلر آراسنده مینم کوڭلیمه اڭ اوخشاغانی فرید وجدی حضرتلری طرفندن یازلغان « المرأة المسلمة » بولدی . مین بو کتابنی پك یاراتوب بر نیچه دفعه اوقوب چقدم .

۱۹۰۸ سنه‌ده « تحریر المرأة » لر ترجمه‌سی تارالمی توروب « ترویسکی » شهرنده ع . بطال افندیله اوچراشقانده مذکور افندی اوزینك « تحریر المرأة » لرنی ترجمه ایتو فکرنده ایدکن سویلاگان ایدی . مین ع . بطال افندی‌گه « تحریر المرأة » لر ایله برگه « المرأة المسلمة » نیده ترجمه ایتونی اقتراح ایتسه‌مده « مسلکمه موافق بولمغان کتابنی ترجمه‌گه وقت صرف ایتمیمن » دیه جواب ویرمش ایدی . کچن سنه « تحریر المرأة » و « المرأة الجدیدة » ترجمه‌لری نشر ایدلگاچده مین « ایندی بو ترجمه‌لرده اصل لری کبی پك زور قلم نزاعسینه سبب بولورلرده شول آراده بر ر قلم صاحبی طرفندن « المرأة المسلمة » ده ترجمه ایدلوب دنیاغه چغار » دیبوب اویلی ایدم ؛ لکن مینم اویم یوقغه‌رق چقدی . مینم فکرمچه « خاتونلر مسئله‌سنده حقیقتنی تابمق و بر فکر حاصل ایتمك ایچون بر مسلکگه گنه خدمت ایته طورغان کتابلرنی اوقو یتمگان کبی .... اصولیله فقهی دلیل ایله یازلغان رساله‌لرنی اوقوده فائده بیرمیدر . بلکه شول موضوعده تورلی مسلك ایه‌لری طرفندن عقلی و فنی دلیللر ایله ادبی طرزده یازلغان کتابلرنی، هیچ بر نرسه‌نك تأثیری آستنده بولمی ، انصاف ایله مطالعه ایتمك مطلقا لازمدر . شونك ایچون مین « المرأة الجدیدة » لر ایله برگه « المرأة المسلمه » نگده ترجمه ایتلوب تاراتلوون کوته ایدم . مین کوتکان « المرأة المسلمة » استانبولده محمد عاکف بك افندی قلمیله ترجمه ایدلوب « صراط مستقیم » ژورنالنده یازلوب اوقوچیلر طرفندن فوق العاده مقبول اولدیغی کورلدیکندن صوڭره آیروچه کتاب شکلنده « مسلمان قادینی » اسمیله نشر اولنمشدر .

مین « مسلمان قادینی » نسخه‌سی قولمه توشکاچده اوقوب چقدم . ترجمه‌سی پك ینگل ، تاتارچه « تحریرالمرأة » ترجمه‌لرینی آڭلاغان کشی آڭلارلق . عربچه‌سنده‌گی پارلاقلیغیده کوب یوغالمان . ۱۹۱۰ نچی یلنك ۲ عدد « شورا » ده ن . آغه‌یف طرفندن « مصاحبه » عنوانیله یازلغان مقاله‌ده : « نه ایتملی ، استامبولده بر طرفده تاریخ ادیان اوقوتولا . اوبر طرفده « مسلمان قادینی » قولدن قولغه کیره . «طنین» کبی برغزته «مسلمان قادینی» ایچون اویله بر مدحیه یازمشدیکه حیرت ایتدم » دیه یازلوب « مسلمان قادینی » پك توشرلوب تاشلانسه‌ده اول قدر اوك قولغه آلماسلق کتاب توگلدر . « مسلمان قادینی » عصرمزده‌غی اسلام محررلرینك آلدنغی صفنك توروچی معتدل فکرلی اوزینك قیمتلی اثرلری آرقاسنده عالم اسلامده بیوك شهرت قازانان فاضل فرید وجدی طرفندن یازلمقیله برابر درجانیده یالغز یوز پرده‌سندن مدافعه ایدوب ایتیچیلر یولیله یازلغان بر تاقم صیوق و اهمیتسز [illegible]ه‌لردن دگل بلکه خیلی بیوك نقطه‌لردن عبارتدر .

ایشبو عصرده بتون دنیادهغی فکرلرنی بر یرگه جیناغانده خاتونلر مسئلەسنده ۳ تورلی مسلك بارلغی ظاهر بوله‌در. ۱ نچی مسلك: «خاتونلر ایرلر ایله روحا و جسما برابرلردر، بناءً علیه آنلر جمیع حقوقده ایرلر ایله مساوی اولور، خاتوننك ایرگه علاقەسی بر ایرنك ایکنچی ایرگه علاقەسی نسبتندن آیرمەسز اولوب خاتونلرنك ایر تحت سلطه سنده یاشاوی جبر و ظلمدر» دیبور. ۲ نچی مسلك: «خاتونلر هرجهتدن ایرلردن کیم اولوب ایر کیفی ایچون‌گنه یاراتلغان مخلوق اولدقلرندن آنلر هر حقوقدن محروم اولوب ایرلر استبدادی آستنده یاشاولری لازمدر» دیبور. ۳ نچی مسلك: «اولگی ایکی مسلکنك افراط و تفریطلرینه قوشلمی، خاتون لرغه طبیعت طرفندن تعیین ایدلگان حقوق و وظیفه لرینی اجراغه تمام حریت ویرلوب کسب کمالات یوللری آچق قویلور. وسط و احوالگه قاراب، حقوق طبیعیەلرنی هضم قیلماو شرطی ایله آنلرنی ایرلر تحت نظارتنده قیلو تیوشدر» دیبور.

«مسلمان قادینی» کتابی اوفنی اوشبو چن اسلام مسلکی اولان ۳ نچی مسلکگه قاراب آتاده پك گوزل عقلی و فنی دلیللر ایله اولگی ایکی مسلکنی جرح ایته‌در. فرید وجدی حضرتلری «مسلمان قادینی» نه قادین نه‌در؟ وظیفهٔ طبیعیەسی نه‌در؟ قادین بدنا و روحا ایرککگه مساوی اوله بلورمی؟ اعمال خارجیەده ایرلرگه مشارکت ایده آلورمی؟ خاتون ایرککدن قاچملیمی؟ تستر قادینلره نشانهٔ اسارتمی یوقسه ضامن حریتمی؟ صرف مادی اولان مدنیت غربیه قادینلری عجبا تکمل ایتمش قادینلرمیدر؟ قادینلرنك حالنی اصلاح ایچون هانکی طرز تربیه موافقدر؟ تستر قادینلرنك کسب کمالات ایتمکلرینه مانعمیدر؟ کبی مهم سؤاللر کیتروب جواب بیره‌در. آنك جوابلری فقه روایتلری وفلانلر ایله دگل صرف عقلی، فلسفی، فنی اولوب آوروپا نك ۱۹ نچی عصر «دائرة المعارف» و بیوك علما و فیلسوفلر ینك سوزلریله نقتلمشدر. خاتونلر مسئله‌سنی حقیقت ازلاو و توغری بر فکر حاصل قیلو صددنده بولغان ذاتلرغه مطلقا «مسلمان قادینی» کتابینی انصاف ایله مطالعه ایتمك لازمدر. بعض کشیلر ن. آغەیفنك «طنین» مدحیەسینه حیران اولدیغی کبی بنم سوزلرمنیده یاراتماسلر، فقط انصاف اقتضاسنچه قران شریفنك «ولا تبخسوا الناس اشیأهم» دیدیکی کبی شایان تقدیر اثرنك حقن بتونلی هضم ایتمك جائز توگلدر.

سوز مناسبتی ایله شونیده یازیم ئلی: ن. آغەیف جنابلری مذکور مقالەسنده گوزل کلمەسینك املاسی توغروسنده ذاکر القادری افندینی مؤاخذه قیلوب اوز طرفندن ایری حرف ایله «السنهٔ تورانیەده حرکت اشاره دگل بلکه حرفدر؛ یعنی حروف متصوتەنی اهمال ایتمی، مقامنن استعمال ایتوتیوشدر» جملەلرینی یازاده «گوزل» نی «گوزەل» یازو لازم دیبوب نتیجه چغاره. بنم فکرمچه مذکور جمله لر ایری حرف ایله یازلسەده تاتار ادبیاتنده عمومی قاعده اولەرق قبول ایتلمشدر. ن. آغەیف جنابلری ده اول قاعدەنی شولوق مقالەسیده اهمال ایتوی یوزلرچه سوزنده کورونه‌در. مثلا: آنکچه «کەرەك» سوزینی «کرك»، «نەرسه» نی «نرسه»، «دەخی» نی «دخی» صورتنده یازلغان. تاتارچه املا مسئله سی حل ایتلمی توروب «گوزل» یازوچیلرنی مؤاخذه قیلو اورنسزدر. بوکونگه قدر تاتار ادبیاتنده هر وقت «گوزل» روشنده یازلوب «کرك» و «دخی» سوزلری کبی التباس اورنی توگللکنیده ایسکه آلورغه یاریدر.

فیض الرحمن جهانداروف.

«شورا»: — آغەیف مقالەسنده اولان جملەنی ایریلندروچی آغەیف دگل، بلکه دقت ایدلسون ایچون «شورا» ادارەسی طرفندن ایریلندرلمشدر.

روسیه‌ده مسلمان مسئله‌سی.

IV

(غ. آلیسف‌نك «روسسقایا میصل» ژورنالنده یازغان مقاله‌سی)

روسیه مسلمانلری بیك طاراو و تورلی بولغانغه کوره، بونلرنك برله‌شولری و مدنیتچه برلکده ترقی ایتولری خیلی مشکلدر. «قزان مخبری» غزته‌سی بوطوغروده: «بز بیك کوب، بز ۲۰ میلیونمز، اگر بز برلکده حرکت ایتسه‌ك هیچ شبهه‌سز اوزمزنك حالمزنی یخشوق توزه‌ته آلور ایدك» دیب یازغان ایدی.

روسیه مسلمانلرینك برلکده حرکت ایتولرینه مانع بولغان نرسه‌لر اولا بونلرنك بیك طاراو بولولریدر. بونلرنك اوزلرینه مخصوص آیروم اوطورغان اورنلری یوق دیب أیتورلكدر. هر یرده باشقه ملتلر أیله قاتناش یاشیلر. ثانیاً، روسیه‌ده‌گی تورلی مسلمان قوملری آره‌سنده مدنیت و معارف، فکر و عرف عادت جهتنچه کوب آیرمالر بولوویدر.

مثلا: ڤولغا بویی مسلمانلری ۱٦ نچی عصردن بیرلی اوزلرینك کورشیلری بولغان روسلر ایله بیك یقین مناسبتده یاشیلر. بونلرنك کوب نرسه‌گه نظرلری، روسیه‌گه قوشیلولرینه کوب اوتمه‌گان و روس خلقینی یخشی طانیماغان صارت یاکه ترکمن خلقلرینك نظرینه باشقه‌در. کوچبه قرغزلر، یاکه ققفاز و قریمده‌غی یاریم کوچبه خلقلر اول طرفلرده ایسکیدن بیرلی مدنیت‌گه مالك بولوب کیلگان ملتلر ایله تیزگنه مناسبت کسب ایته آلمیلر. همده روسیه مسلمانلرینك اقتصادی حاللری جهتنچه‌ده کوب فرقلری بار. مثلا: قزان تاتارلری اقتصادی جهتدن خیلی ترقی ایتکانلر. بونلر بو جهتدن اوزلرینه مستقل یاشیلر. اما ققفازده‌غی آذربایجان تاتارلرنده یالگز تاتار ــ ارمنی صوغشندن صوڭغنه بعض بر صنعتلر کوریله باشلادی. شول صوغشدن اوّل اول صنعتلرنك همه‌سیده دیراك ارمنیلر قولنده ایدی. بونلر اوستینه، سنی‌لك و شیعی‌لكدن عبارت بولغان مذهب نزاعلریده روسیه مسلمانلرینك اتحادینه مانعدر. ققفاز مسلمانلری اکثریتله شیعی، داخلی روسیه مسلمانلری سنی مذهبنده اولدقلرندن آره‌لرنده تمام برلك حاصل بولوب یته آلمی طورا ایدی. لکن صوڭ یللرده حریت حرکتلری سایه‌سنده، مسلمانلر آره‌سنده بولغان بو مذهب نزاعلری کیتدکچه یومشی بارا، بوندن صوڭ بونڭ یاڭادن کوچایو احتمالی‌ده بیك بعیددر.

اما ایکنچی یاقدن قاراغانده روسیه مسلمانلرینك برله‌شولری ایچونده واسطه‌لر کوبدر. بونلر اچنده اڭ برنچیسی دیندر: قزان، اورنبورغ، آستراخان، سمرقند، مروه، یلیزاڤیتپول، باغچه سرای، باتوم شهرلرنده‌گی و قرغز صحرالرنده‌غی مسجدلرنك مناره‌لرندن مؤذنلر هر کون، عموم اهل اسلامنی برله‌شدرگان: «لا اله الا الله محمد رسول الله» سوزلرینی قچقرالر. یاراخود اوستلرنده، قوملق صحرالرده، مسجدلرده، ایو توبه‌لرنده، قاره دڭز بویلرنده وحتی غوسودارستوننی دوماده هر کون معلوم ساعتلرده مسلمانلر ایده‌نگه پالاسلر جایوب عموم اهل اسلام طرفندن مقدس عبادت صانالغان نمازنی ادا ایته‌لر. طاوش ایله یاکه طاوشسز اوله‌رق سورهٔ فاتحه‌نی اوقیلر. اوشبو نماز وقتلرنده میلیونلرچه مسلمانلر کمال تعظیم ایله یوزلرن کعبه‌گه دوندروب کوڭللری ایله برله‌شه‌لر.

هر سنه روسیه‌نڭ همه طرفندن ئلله نیچه مڭلرچه مسلمانلر آدیسه‌گه کیلوب، آندن استانبول، پورت سعید، سویش قنالی، جده، ینبوغ آرقیلی حج‌گه بارالر: پیغمبرنڭ طوغان یری اولان مکه‌ده‌گی کعبة الله‌نی، مدینه شهرنده‌گی قبرینی زیارت ایته‌لر. بو یرلرده آنلر کوب مشقتلر چیگه‌لر. چیککان مشقتلری قورقنچلی قوم صحرالری، اسسی دڭزلر آرقیلی اوتولرنده گنه توگل، بلکه اوشبو مقدس

مکه و مدینه شهرلری تیرەسنده حاجیلرنی طالی طورغان بدویلردنده بیگرەك پاراخود شرکتلرینك حرصلری، تورلی مأمورلرنك حقانیتسزلکلری و حاجیلر تیرەسنده قورت شیکللی قاینی طورغان واق تویاك سمسارلرنك طالاولری سببلی بولادر.

مسلمانلرنك بولای بر یرگه جییلولری روسیه اچندەده بولغالیدر. مسلمانلرنك مشهور ایشانلری بولا. آنك کیڭاش و مصلحتلرینی ایشتور ایچون تورلی طرفدن کیلەلر وبونلر عادتا بر «اخوت جمعیتی» تشکیل ایتەلر. داخلی روسیه مسلمانلری آرەسنده اڭ مشهور شیخلرنك برسی اورنبورغ گوبیرناسی ترویسکی شهرندەگی زین‌الله ایشاندر.

بوندن ماعدا، روسیه مسلمانلرینی برلەشدره طورغان نرسەلرنك برسی مدرسەلردر. زور ومشهور مدرسلر طرفندن اداره اولونه طورغان مدرسەلرگه تورلی طرفلردن یوزلرچه مسلمان یگتلری جییولوب علم تحصیل ایتەلر. ۋولغا و اورال اطرافنده کوب وقتلر مشهور بولوب طورغان شوندی مدرسەلرنك برسی استرلیباش مدرسەسی اولوب، بعضا بونده مڭلرچه شاکرد جییولا ایدی. مسلمان یاشلرینك بر قسمی‌ده تحصیل علوم ایچون عالم اسلامنك مرکزلری بولغان استانبول، مصر، بخارا، مدینه کبی مسلمان شهرلرینه بارالر. تیمر یوللردن، الوغ یوللردن یراق بولغان اڭ قاراڭغو بر آوللرده، بعضا هیچ کوتولمگان وقتده بیك یخشی عربچه بیلوچی مسلمانلر اوچریدر. اول شول تل برلن آفریقادەغی فاس مملکتندن بر عالم ایله سویلشه آلا. ذاتا مسلمانلر ایچون عرب تلی، یاوروپا ایچون لاتین تلی قبیلندن علماغه مخصوص عمومی و مشترك بر تلدر.

چیتگه اوقورغه کیتکان مسلمان شاکردلری، مسلمان مملکتلرنده اوزلرینك یوروگان یاکه طورغان یرلرنده عربچه، فارسیچه، ترکچه کتابلر، قول یازولری جییوب کتبخانەلر تشکیل ایتەلر. شول روشچه، مسلمانلر آرەسنده بولغان دین برلگی بونلر آرەسنده بیك قوتلی بر معنوی اتحاد حاصل ایته و شوشی اتحاد مسلمانلرنك یگی بر مدنیت یولینه کروب برلکده ترقی ایتولرینه یول آچادر.

روسیه مسلمانلرینی برلەشدره طورغان نرسەلرنك برسیده بونلر آرەسنده مشترك بولغان قان و تل برلگیدر: اورته آزیادەغی تاجیکلر و قفقاسیەدەغی بعض بر قبیلەلر استثنا ایدلدکده روسیه مسلمانلرینك بارسیده دیرلك نسل و تل جهتنچه تورکدرلر.

درست، بو تورك تلی کوب تورلی شیوەلرگه آیرلغان. حتی روسیەنك بر طرفندەغی مسلمانلر بعضا ایکنچی طرفندەغیلرینك سوزلرن آڭلاوده مشکل اك چیگەلر. قزان و اورال تاتارلرینك شیوەلری آذربایجان و قریم تاتارلرینك شیوەلرندن کوب فرقلیدر. قریم تاتارلرینك شیوەسی عثمانلی تورکلری شیوەسینه، اما قزان و اورال تاتارلرینقی اورتا آزیادەغی اوزبك و بر قدرده قرغز شیوەسینه یقیندر.

کوب وقتلر بولاکه، روسیەنك تورلی طرفلرنده طوروچی مسلمانلر اوچراشقان وقتلرنده، بر برسینك شیوەلرینی آڭلامادقلرندن اوز آره روسچه سویلشورگه مجبور بولالر. مثلا: ایکنچی دومادەغی مسلمان فراقسیەسی اعضالری اوزلرینك فراقسیه جیولشلرنده روسچه سویلشەلر، چونکه بر برسینك تللرینی آڭلی آلمیلر ایدی.

شونك ایله برابر، بو شیوەلر آرەسندەغی فرقلر، روسیه مسلمانلری آرەسنده ادبی عمومی بر تورکی تلنك وجودگه کیلووینه مانع بولورلق درجەده زور توگلدر. بونلر آرەسندەغی فرقلر ۋیلیکوروس و مالو-روس شیوەلری آرەسندەغی فرقلر شیکللی گنەدر. تورلی فین قبیلەلرینك شیوەلرینی برلەشدروب حاضرگی ادبی عمومی بر فین تلی وجودکه کیترو ممکن بولغانلغی شیکللی، روسیه تورکلرینكده تورلی شیوەلری برلەشوب، وقتیله عمومی بر تورکی تلی وجودکه کیلەچکدر.

روسیه مسلمانلری آرەسنده بولغان تل قرداش

لگی بونلر آره‌سنده عمومی بر مناسبت و اتحادنڭ وجودینه خدمت ایته. ذاتا بونلرنڭ بارسینڭ‌ده یازولری عرب حرفی برلن بولووی بتون عالم اسلام ایله بر مناسبت کسب ایتولرینه‌ده سبب بولادر.

ملیت حسی روسیه مسلمانلرینڭ تورلی قوملری آره‌سنده تورلیچه‌در. حتی بعضا، بونلرنڭ ملیت حسی دین حسی آستنه کومیلوب قالغان بولا. مثلا: ۋولغا بویندەغی قزان تاتارلرندن اوزینڭ کم ایکانلگی صورالاچق بولسه، اول اوزن «مین تاتار» دیب جواب بیرمی، بلکه یالگز «مسلمان» دیب جواب بیره. فی الحقیقه بر درجه حقی‌ده بار. چونکه بونلرنڭ تاتار آتالوب یورتلولری تاریخی بر خطادر. شونڭ ایله برابر، روسیه مسلمانلری آره‌سنده یخشوق بر صورتده ملیت حسی اویغانا باشلاغانلغی کوریله. بو ایسه هیچ شبهه‌سز روسیه‌ده‌گی همه مسلمانلرنڭ برله‌شولرینه، برلکده ترقی و مدنیت یولینه کرولرینه سبب بولاچقدر.

ف. ك.

(آخری بار)

تربیه و تعلیم

پیداغوغیا (*).

بو موصوعنی بالالرده کوب مثاللر آرقلی کیگایتو کیرك، حتی آنلرنڭ قولاقلرینه وکوزلرینه چاغلاچق هیچ بر نرسه‌نی قالدرمینچه آنلر حقنده مذکور روشچه سؤاللر یاصاب تمام جمله‌لر برلن آنلردن جوابلر آلمق کیرك. قایچان بالالرنی بو حدگه بیتکروب مذکور روشچه سؤاللرده جوابکه قدرتلی بولولری آچق بلنسه، آنلر برلن برم برم نرسه‌لرنڭ یالغزلری حقنده سویلشه باشلامق کیرك بولور. مثلا: بر نرسه‌نی طوتوب اسمی ونی ایکانلگی، ماده‌سی و هیئتی (روش شکلی) و فائده‌لری و غیر جهتلری حقنده صوراشلور. صوڭره ایکنچی نرسه حقنده شولای. بوڭا مثال ایچون قسقاچه برر ماده یازلسون:

مثلا: درسخانه حقنده بولای صوراشلور: - سز حاضر اوستگزده آستگزده آلنگزده آرطگزده اوڭگزده صولگزده نیلر کوره‌سز؟ توشه‌م نیندی کیسه‌کلردن مرکب؟ درسخانه‌نڭ ایده‌نی نی برلن قابلاولی؟ دیوار نیلردن یاصالغان؟ نی برلن ایشوکنی آچامز یابامز. ترزه‌لرنڭ نیلری آچلا یابلا ونیلری برده قوزغالمی؟ ترزه‌لرنی آچوب یابونی بزگه نیلر بیك جیگله‌یتکان؟ آلدگزده‌غی اوستالنڭ اجزاسی نیلر؟ ماده‌سی نی؟ نیچون آنڭ سزگه طابا یاغی توبن وتگی یاغی بیوك یاصالغان؟ شول قیاسچه کوب نرسه صوراشلور هم جواب آلنور.

بو کوز آلدگزده‌غی آغاچلر چچکلر بیلنڭ دورت فصلنده نیندی حاللرگه کره‌لر؟ کوز آلدگزده‌غی نرسه‌لر قویاش چقماز بورن نیچك‌ده، قیاش چقغاچ نیندی حالده بولالر؟ قویاش بایغانده نیلر کوره‌سز؟ قویاشنڭ توشلکنده‌گی اسسلگی برلن اینگان وقتده‌غی اسسیلگی آراسنده نیندی آیرما بار؟ قویاشنڭ چقغانده اینگانده توش وقتنده شعله‌سی بیرگه نیچك توشه؟ قش بیر یوزنده نیندی اوزگارولر بولا؟ قش کونلر نیچك؟ اوز ایامی قسقارامی؟ یازین بیر یوزنده نیندی اوزگارولر بولا؟ آغاچلر چچکلر بو فصل ده نیچك بولا؟ جای و کوز فصللری حقنده هم شولای صوراشلور.

انسان برلن حیواننی نیچوك آیراسز؟ انسان‌نڭ قوللری برلن حیوان‌نڭ قوللری آراسنده آیرما نی؟ آیاقلری- صنی، یوزی، طاوشی حقنده هم شولای صوراشلور. آیرو کشی برلن صاو آراسنده آیرمانی؟ اولك برلن ترك آراسنده آیرمانی؟ کچه برلن صارق آراسنده آیرمانی؟ صغر برلن آط آراسنده؟ أت برلن ماچی آراسنده؟ قاز برلن اوردك آراسنده؟

(*) ۱۰ نچی عدددن ما بعد.

بالق برلن قوش آراسنده آیرما نی دیو شولای هر نرسه حقنده صورالور وجواب آلنور.

کشیلر نیگه اویلر یاصاغانلر؟ یورتلر برلن مسجدلرنی نی برلن آیراسز؟ اویده کورلمی طورغان نرسه‌لردن مسجدده نیلر کوره‌سز؟ مسجدگه اول نرسه لرنی نیگه یاصاغانلر؟ شهر برلن آول آراسنده آیرما نی؟ دیگـز برلن ایدل آراسنده؟ کول برلن یلغه آراسنده؟ طاو برلن اور آراسنده آیرما نی؟ وغیرلر حقنده صورالور.

پیداغوغیا علماسی، تعلیم نظرینی اشـله‌تونك مدرسه‌ده اوقولاچق جمیع علملرگه باسقچ و مقـدمه بولووینه اتفاق ایتمشلردر. شـونك ایچونده معلم افندی اوزینك طاقتاغه یاصاب کورستکان هر نرسه سین شاگردلرگه هم یاصاتا بارمق کیرك. دخی بر نقطه‌دن ایکنچیگه طابا یوقاریدن توبانگه توبانـدن یوقاریغه، اوڭدن صولغه، صولدن اوڭغه صزقلر چغارتوب طرق (رأسی) ویاتق (افقی) صزقلر دیو اسملرینه هم تنبیه ایته باررغه کیرك. تاکه بونلر هندسـه رسم کتابت فنلرینه باسقچ بولسونلر. مکتب ویورت نرسـه‌لرین و غیرلرن و صف ایتدرگانـده آنلرنی صاناتوب صان نڭ خواصینه تنبیه ایتوب اول عمللرنی علم حسابقه هم مقدمه ایتونی اویـلارغه کیرك. شولای ایتوب هر فن نڭ مقدمه‌لرینه ممکن اولدقچه تنبیه و تمرین ایتمك تیوشلیدر.

شاگردلرنی تعلیم بالمعاینة طریقنچه اوگرتونك غایه‌سـی، آنلرنك کوزلرین قولاقـلرین قوللرین تللرین آوازلرین و مخیله و مفکره و حافظه آطلی قـوه لرین اوگرتمك و عادتلندرمك اولـدغین معلملر هر قایچان بلب طوررغه تیوشلیدر.

اما زور شاگردلر حقنده تعلیم بالمعاینة روشینه کیلسه‌ك، نظری پیداغوغیا قسـمنده بیان اولندقچه بالالر نشأة طبیعیه‌لرینك ایکنچی مرتبه‌سنده تفکرلری قوتله‌نوب قوة مذکره‌لرنده توشکان و ضعیفلنگان تصور لرنی یاڭرتو برلن شغللنگانگه اشیا آراسـنده‌غی ارتباطنی و اشیانك فائده‌لرین اوگرتمك تیوشلی بولغانلغی ایچون بز آنلرغه اشیا درسین مفصل و آچق شرحلی ایتدروب اوگرتمكمز لازم بولادر. بو درسلرده معلم، شینی اوزین یاکه صورتین کورسـتوب یاکه طاقطاغه اوزین یاصاب قویب یاکه بیك آچق تفصیللی ایتب سویلب تمام نرسه‌نڭ حقیقتین آڭلاتقاچ نیندی بولا قایده بولا نیچك بولا نیچك آرتا نیچك کیمی نیچك بته نیندی فائده‌لر یا ضررلر کیتره کبی خصوصی صفتلری حقنده سؤال برلن قاتشق خطـابت طریقنچه القا ایته. قایچان آنڭ حقنده تصورلری تمام و آچق آنق بولغانین بلـگاچ اوزلرندن سـویله‌تور، وصف ایتدرر. بالالرغه اشیا درسین بولای اوگرتب سویله‌تودن مقصود آنلرنڭ عقللرین زورایتو اوستینه سوز صایلی بلوگه عادتلندرب سویله‌رگه اوگرتودر. بو موضوعلرنی انشأ وتحریرگه موضوع ایتمك هم معلم نڭ اختیارنده‌در.

اما درس اشیا کتابلرین شـاگردلر قولینه بیرمك جائز ایمازدر. مگر صورتلری بولسـه، معلم القا قیلغان درسنی صورتلرنڭ اوستینه قاراب مطالعه ایتوگه بیورمق گوزل اش صایلادر. عبارت حفظندن معلم منع ایتر. مگر بعض اصطلاحی عبارت بیانسزوق بو حکم دن چغالر.

تعلیم بالمعاینة درسینڭ زمان اولچه‌وی شاگرد لرنڭ حالی تورلنو برلن تورلنه‌در: برنچی صنف شاگردلرینه اوّل مدرسه‌گه کرگان یللرنده فکر آڭلاتوغه سویله‌رگه اوگرتمك حاسه‌لرین اویاندرمق قوه مخیله‌لرین ضبط ایتمك حاصل بولسون ایچون بر قش تمام هر کون بر درس ایتمك تیوشلی. اما صوڭغی صنف شاگردلری ایچون ابتدائی مکتبدن چقغانچه آتناغه بر درس یته‌در.

احمد جان مصطفی.

قطعه

سویلمم دردیمی هم دردم اولان آهی بیله
اهل دل سویله‌مز دردینی اللهه بیله

مراسله و مخابره

سامار ، زالاتاوست تیمر یولی. «بغداد» شهرنده هیچ بر خلیفه وفات ایتمادی دییورلر. بو طوغروده: «اعانیت فی طول من الارض او عرض * کبغداد دار انها جنة الارض». «قضی ربها ان لا یموت خلیفة بها * انه فی خلقه بما شاء قضی» دیه شعرده سویلامشلر. بو سوز درستمیدر؟

عبدالخالق الایوبی.

جواب: ـ درست دگلدر. خلیفه‌لردن الواثق، المتوکل، المعتضد، المکتفی، الناصر، المهدی، الهادی، المعتصم، المنتصر، المستعین، المعتز، المهتدی، المقتدر، القاهر، الراضی، المتقی، المستکفی، المطیع، الطائع، القائم، الامین، القادر، المستظهر، المسترشد، الراشد، المستنجد و غیرلر بغداد ده وفات اولوب «رصافه»ده دفن ایدلمشلردر. «بغداد» شهری بنا اولندیغنده شول وقتنك منجملری اوزلرینك عمللری ایله آنك طالعنی تیکشردیکلرنده مذکور شهرده هیچ بر خلیفه وفات اولمیه‌چغنی استخراج واعلان ایتمشلر. مذکور شعرلر ایسه شوکا کوره سویلانمشدر. همده بغداد بنا اولندیغندن صوڭ بر طوتاشدن دورت خلیفه چیته‌ده وفات اولدیغندن مذکور اعتقاد، عوام آراسنده تمام قوت کسب أیلامشدر. صوکره الامین «بغداد» ایچنده قتل اولندیغنده منجملر طرفندن ویرلمش حکمنك یالغش ایدیکی معلوم اولمش وشول وقت شاعرلرندن بری‌ده: «کذب المنجم فی مقالته التی * نطقت علی بغداد ـ بالهذیان. قتل الامین بهالعمری یقتضی * تکذیبهم فی سائر الحسبان» دیه شعر سویلامشدر.

پیترپاول ـ «تنده جانم نچه کون مهمان ایکاندر بیلمادم * اوتدی عمرم باریسی خسران ایکاندر بیلمادم» دیه باشلانمش قصیده ۱٤ آثارده (۴۳۶نچی بیت) هبت‌الله ایشانغه نسبت ویرلمش. اول بیتلر مشهور خطاط لطف الله ألمتی قلمی ایله یازلوب باصلمش «دیوان رضائی»ده واردر. هم بزم طرفمزده قمز مجلسلرنده محمدیه ایله برلکده اوقولدیغندن بزلرگه آشنا بیتلردر. یوقسه «دیوان رضائی» مذکور هبت‌الله ایشان اثریمیدر، یاخود سزلرده سهو اولدیمی؟

حسن بن ملا احمد پوناماروف.

جواب: ـ بو سوزنی کچن سنه ده خانه مزه تشریف ایتدیکنده قزانلی امام محمدشاکر حضرتلری ده سویلادی همده بونی آچیق اثبات ایتمك ایچون مذکور قصیده‌نی «دیوان رضائی» دن نقل ایدوب بیباررگه وعده ایتمشیدی. بز ایسه هنوز شونی کوتوب طورمقده ایدك. ایمدی سزنك خطکز آنك خبرینی تأکید ایتدی. «دیوان رضائی» نی کوردیکمز یوق. بز قمز مجلسلرینی آنچق بوندن بر ایکی سنه مقدم «اورسکی» شهرنده کوردك؛ لکن آنده محمدیه فلانلر، تنده جانملرنی اوقومادیلر. باشقه قز و اشلر کوب اولدی. هبت‌الله ایشاننك «دیوان رضائی» نام اثری وارلغندن خبرمز یوق. لطف الله افندی طرفندن طبع ایدلمش دیوان، کاتب چلبی طرفندن ذکر ایدلمش دیوانلرنك بررسی دگلمیدر؟ مذکور قصیده‌نی «قارغالی» ده یازلمش بر ایسکی کتاب طرفندن کوروب نقل ایتمشیدم. آنك باشینه «مناجات الشیخ هبت‌الله القارغالی» دیه یازلمشیدی. شوندن باشقه سندم یوقدر، یالگلش اولسه‌ده اولور. زیاده‌سینی بیلوچیلر اولسه انشاالله افاده بیوررلر. هر حالده شیوه‌سینه نظرا مذکور قصیده، بومملکت مالی اولورغه اوخشار.

قطعه

امید ایتدکلرك ای دل او یارسه حکم تقدیره
ظهور ایلر سڭا البت نه حاجت رأی و تدبیره

قاچقن (لیرمنتف نڭ „Бѣглецъ“ سرلوحه‌لی شعرینه حرفیا ترجمه)

طاو چیرکاسنده بولغان واقعه .

کیوکدای اورطب جاودان هارون قاچدی * قویاندای بورکت قوغان جمان صاصدی
صوغسدڭ هارون قاچقان میداننده * توگلوب چیرکاس قانی صودای طاسدی
آر، نامص، ایرك اوچون شهید بولغان * آطامین طاسطاب قاچدی آداناسدی
باسداری جیرده جاطر، چاگغه باطوب * دوسپان نڭ اول آیطقان جیر آیاق آسطی
آطا آغا، أولکاندیردڭ کیگون آلمای * هارون دی أوره‌يي اوچقان، قارا باسدی
آیرلوب ماطق، قلچ قاروونان * صوغسدان صوقا باصن آلوب قاچدی
کون باطدی، صول آراده، طوماندانتدی * تونیروب جیردڭ بیتون مونار جابدی
ألغالدڭ کون چغسدان ایسی کیلوب * جیر جوزی پرده‌لنوب آقچل طارتدی
آی طووب بالقوب جیردن صاری آلطندای * کوتیرلوب بردان برگه، جارغی آرتدی
آغزوب ماڭدای تیرون، دیمون آلوب * کیلادی هارون چارچاب - آروب طالوب
آی جاروق طاومین طاسدڭ آراسنان * طانودی آول جورطن کوزی چالوب
طم طرس، آینالاده بر دبص جوق * کیلادی بو قباقطاومین طاصالانوب
صوغسدان قان توگلگان، جارالانبای * بر اوزی آمان قایتدی جالغز قالوب
أوینه بر دوستی نڭ کیل جاطر * کوروندی جلطراغان أویده جاروق
قونصب کردی هارون، آقروندا ب * ایسکدان آلطاب أویگه آیاق صالوب
«سلیم» دی دوست دیساده بورون هارون * «خوش کیلدڭ!»دی آلمادی بردان طانوب
بول کیلسه سلیم آورو حال اوستنده * أولوگه جاطر ایکان جان طاقالوب
اوخندان چوخ کافرنڭ الوغ الله * صاخلاتمیچ، سنی پیرگه بارك الله!
« صوغشدان نه خبر وار؟ » دیدی سلیم * جاناری کیتکان کوزون آچا صالا
هارون نان جاقسی خبر امید ایتدی * توزالب کوز جاناری چرای بتدی
توساکدان کوتیرلوب آقطق دمده * ایر سلیم کیلگان دوسدان خبر کوتدی
«صوغسدق - دیدی - ٢ کون قصاڭ جیرده * آطا آغام شهید بولدی جورط بین برگه»
« بر اوزم جاسرندم قاچقان آڭدای * بوقباقطاب جرلار مینان جولگیه - جولگیه»
« صوقباغی قاصقر قابان، جولم بولدی * باسباغان جاندی جانوار اوتنان أوزگه »
« آیاغم قاندی جارا، تلکیم - تلکیم * طاس جاروب، قیاصنغان کروب چوڭگیه»
« قرولدی بزدڭ چیرکاچ، صانسز دوسپان * قبول آل! جالغزمین غوی قالغان دوسدان»
« أویگا کر گوز مینی ! - رسول گواه ! - * أولگانچه همتڭدی سره موطبان » .

هارون‌غه، سلیم أویدان گت چیخ! دیدی * «مسخره اولدك تمام سن چوخ دیدی
«کشیگه، سندی غورقاخ پناه اوچون * نه أویم، نه‌در دعام، هیچ یوخ» دیدی
قایغولی اویاطنان کوڭلی جاروم * ایستدی شلته سوزدك هر نه بارون
آقرون دبص ایتبـای، چیگونچیکتیب * صول أویدن، خوش آلماغان چقدی هارون
بر أویگه جنه آقرون آیـاق باصوب * طوقطـادی ایسـگینه قاطارلاسـب
اوڭ توسدای اوتکان کونی ایسکه توسوب * صوزداغان جاس یوراگی کیتدی طاسب
بول أویگه قالای هارون کیلوب جیتدی * کوڭلینه تورلی خیـال طولوب کیتدی
نور ـ جوزی، عاشـقینڭ قاراڭغی ده * جالت، ایتوب کورونگاندی بولوب کیتدی
اویلانب هارون صونده: «مین‌من» دیدی * بول أویگه قای جکتدن کیم من دیدی
«چغارده جانی باسـقه، سویگانی مین * دیم آلغان تروکدگی مینمین» دیدی.
بول أویگه کراین دیب کیلدی هارون * جر داوسی أویدان چقدی کرمیس بورون
قواروب جوزی تومین جـورا بیردی * عاشقدك صرطدان طڭداب آیطقان جرون

هارون نڭ ایستکان جری

آی قالقوب آقرون طوادی * ایر جکت جاودی قوادی
ملطق جاصار یکتدیر * قزدار اونی اوگوتـدیر:
«سویوکتم مینم قوربم ـ دیر ـ * قبله‌غه جوزڭ بیر!
«تقـدیـرڭـا أشـانـب * دوسـپانغه بول قایطباس ایر!
«طایما رسـول جولینان! * بیرمه، نـامص قولـڭنـان
«وفاسـز بولوب جاقنغه * قرارسز بولوب خلقڭا
«موقاطبای دوسپان کیتباڭز * ایت أولـم مین آخر ده
«ار، نامصقه چداماس * جاس جکتدیر چـن ایرلر
قورقاقغه کیت! دیر قاراماس * طاوداغی صولـو گوزال لر
کوتیرمای باسـون جیردان آیاق باسدی * کدورمای بول أویدانده چابچاك آسدی
طامچیدای طومالانوب وقت ـ وقت * آغاردی طرس طرس ایتوب کوزدین جاسی
منه‌کی، کیلدی هارون اوز ایلنه * باسطادی کوروب ایلن جان سوینه
توبنان تیره‌زه‌نڭ داوس ایتدی * کروگه نیت ایتوب اوز أوینه
أوینده چیچه‌سی بار قارط جاسنده * تلاگی بولار ایدی باطاسنده
باللارون جاوغه کیتکان کوتوب اوطر * کوتادی برگه کیتکان آطاسنده
«ایسك آچ چیچه!» دیدی: مین بر بایغوس * هارون من کینجه بالاڭ بیرگان آلغس
«اوغنه کوب کاپردڭ جارالانبای * بر اوزم سغان چیچه کیلدم جالغز»
«سین اوزڭ جالغز بسڭ؟ جالغز ایدم * قالدروب آطا آغاڭدی قالای کیلدڭ؟»
«شهیدلك طابدی رسول حضورنده * جازلدی خلقی بولوب جنت ایلدڭ»

«دوسپان نان کیك آلدوڭما آلار اوچون؟» * «آلمادم زرقراب اوفدای براق، طاودك أچن
فاروومم، قلچ قلجان آطوب اوروب * صرف ایتدم، اوز جولڭا قواط کوچم
جوباطوب کوڭلڭدی، قایغی طولغان * مین کیلدم کوز جاسڭدی سورتو اوچون»
«سویلامه، ظالم گاور! بو جاسڭدی * قیمادك جاقسی أولم گه بر باسڭدی»
«کیت جالغز! قاچقن بولغان مسخره‌ك مین * قویاین قارایطباباق آق چاچمدی»
«قورقاق قل! ایندی مغان بالا ایماس سن * سورتدرمین، اویاطڭنان کوز جاسمدی»
«تیرس باطا اوصلایچه قاطدی سوز بین * تمام بولوب آخرنده سوز باصلدی»
کیتبادی هارون داوسی جاقسی جمان * توبنان تیره‌زه‌نك بر آز زمان.
اویاطن، ار نامصن آخرنده * باروندە آلماس قلچ ایتدی تمام
چقغانده ایرتاك مینان کوزی توسب * آوداردی جوزون أولگان بالاسنان
سویاکن هیچ بر آدام جیرلامادی * شیمدلك طاببای قاچقان جالاسنان
ایت بتکان أرلداسب، جالاب آطدی * قانداروں آقغان جیرگه جاراسنان
بالالر کیلامیچدیب طاس لاقطروب * کیتبایدی بول أولکدك هیچ قاسنان
ایرتاگه صوڭغیلارغه بولوب قالدی * هارون نك أستیگانی، نی جاسنان
بولمادی قاچقن جانی ایذگولیردین * چوچنوب ایذگولردین بیزوب جورگین
روحی طاومین طاسدك آراسنده * کیچ بولسه قاڭغرومین کیزوب جورگین
تون صاین تیره‌زه‌نی طقلدطوب * کروگه أویگه موینون صوزوب جورگین
أوینه قاراڭغیده کریر ایدی * اوقوغان قرآن داوسن سیزوب جورگین
ایستوب قرآن داوسن تیز قاچادی * بورونغی عاداتنچه قاچوب کورگین.

سلطان شاهنگرای بوکییف.

متنوعه

باشقرد یری. اوفا یاننك «موسی» آول باشقردلری ۱۷۹٤ نچی ییل صوڭنك ٦٦٦٦ دیساتنه یرلرینی ۳۰ صومغه صاتقانلر. یوزییل صوڭنك شول یرده اولان برتگرمان ایله ۳۰۰ دیساتنه یر برلکده ٦٥۰۰۰ صومغه صاتلغان. قالغاننی مسلمانلر هر دیساتنه‌سینی ۱۰۵ صوم حسابندن بانقه آرقلی صاتوب آلغانلر.

مونیخده اسلام آثار نفیسه‌سی نك ڤیستافقه‌سی - گیرمانیانك «مونیخ» قالاسنده مسلمان ملتلرنك نفیس نرسه‌لری نك ڤیستافقه‌سی آچلدیغی غزته‌لرده یازلغان ایدی. بو ڤیستافقه ایس کیتکچ روشده بایدر. ۸۰ زور بولمه، اسلامنك الك ترقی ایتکان زمانلرندن حاضرگی تدنیسنه‌چه اوشبو دین اهلی طرفندن نه قدر نفیس نرسه‌لر یاصالمش اولسه بونلرنك الك یخشیلری ایله طولمشدر. بیك قیمتلی ایسکی ایران و عرب کله‌ملری، نفیس، رسملی وچه‌چه‌کلی ڤازالر، مصر وهنددن یبارلگان فیل سویاگی یاکه آلتون ایله مزین صوغش قوراللری بیك کوب. لکن الك یاخشی نرسه‌لر اندلس عربلرندن قالمش اولوب اسپانیادن کیترلگانلر. خصوصی آدملر قولنده‌غی هم بیوك موزه خانه، مناستر وقراللر سرایلرنده‌غی شرقده اشله‌نگان الك نفیس وقیمتلی نرسه‌لر ایله طولی اولان

بو ۋیستافقه ده ٦ مڭ نومر نرسه بولوب حاضرگی بهالری ۲۰ میلیون صوم حسابلانا.

نرسه قویوچیلر آره‌سنده سلطان محمد رشاد، آوستریا ایمپراطوری، باواریا قرالی، همه مشهور موزه خانه‌لر، مستشرقلر وبیوك پروفیسورلر بار. یلدیز سرای ده‌غی و طوپ قپو موزه خانه سنده‌گی نفایس ده بونده کورساتیله در. ۋیستافقه نڭ ترك شعبه سی زور ومزین چاطر قیافتنده یاصالوب اچی قیمتلی ترك کله‌ملری ایله قاپلاناچق. اچنده ۱۵ و۱۷ عصرنڭ طوپلری، ایسکی یفه‌ك ماتیریالر، فایانس، برونزا نرسه‌لر، آغاچ و فیل تشندن یاصالغان نفیس اسباب قویولاچقدر. ۋیستافقه بیك بای و قزقلی بولوب قارارغه خلق بیك کوب کیله.

روزۋه‌لت نڭ فکرلری. حاضر گیرمانیاده، آمریقانڭ سابق رئیسی روزوه‌لت نڭ هر تورلی سوزلرن جیوب باصدره‌لر. هر بر سوزی بیك معنالیدر. مثلا: ۱) حقسز صوغش یش؛ حقسز صلح سیره‌ك. لکن هر ایکیسندن ده بر تیگز صاقلانورغه کرك. ۲) دنی طبیعتلیلك نڭ اڭ برنچی علامتی باشقه‌لرنڭ اشلرن گل ناچار نیت بلن دیب بلودر. ۲) علم احتمالکه کشینی مطلقا یاخشی وطن اوغلی ایته آلمیدر. لکن نادانلق یاخشی وطن اوغلی بولوغه قطعیا مانع ایدیکنده شبهه‌م یوقدر. ۳) موفقیت کسب ایتکان آدم، اگر ناموسلی بولاسی کیلسه «موفقیتمه بخت وتصادف سبب بولدی» دیسون. ۵) نظام توزوچی نظام ایچون مسئول بولسه حاکم آنی اجراده مسئولدر. (یعنی هر کم اوز وظیفه‌سن بلسون).

اولنمك ــ اولنمك مشقتنی آزایتمق قصدی ایله استانبولده شیخ الاسلام محکمه‌سی طوی اسرافلرینی و شریعت طشنده اولان مصرفلرنی بترمك حقنده داخلیه وزیرینه کاغد یازمش و داخلیه وزیرینه بونی اعلام ایچون اوز قول آستنده اولان مأمورلرگه یبارمشدر.

محمد عبده ــ مصر مفتیسی محمد عبده حضرت لرینڭ نه قدر کتابی و غزته‌لرده یازمش مقاله‌لری اولسه هندستان مسلمانلری هر برینی اوزلرینڭ آنا تللری اولان اوردو لغتنه ترجمه ایدوب اسلاملر آراسینه نشر ایتمشلردر. شمدی بوکونلرده طنطاوی اثرلرینی ترجمه قیلورغه باشلامشلر.

هندستانده بای مسلمانلر ــ بومبای شهرنده شیخ عبد العزیز بن علی ابراهیم اسملی ذاتنڭ ۳۰ میلیونلق ملکی اولوب یلینه ۴۰۰ ـ ۵۰۰ بیڭ ایرادی واردر. توره‌لردن شیخ حاکم الصباحنڭ ۲۰ میلیونلق ملکی ٦۰۰ ـ ۷۰۰ بیڭ ایرادی واردر.

عبدالله قارت حکایتی

(تولستوی اثرندن ترجمه)

بر باینی اوتروب، بار مالنی اوزنکی یاصاغاندن بیرلی، عبدالله قارت راحت ترکلك ایته باشلاغان ایدی. شولای بولسه‌ده، عبدالله تگی باینڭ أشون تماملاغان وقتنده، قرق ییل صوڭنده عملینڭ جزاسون کوروی بله‌ن قورقوته تورغان بر طاوش ایشتکانگه، کوڭلی شول یاقنی اویلاب قورقوده بر تورلی طنچسزلانوده ایدی. ئلگی مدت (قرق ییل) اوته‌کیله. عبدالله قارت چنلابده قایغوغه قالدی. آخرنده اوغلینه واقعه‌نی باشدن آیاق سویله‌دی. کبیر (عبدالله نڭ اوغلینڭ اسمی) آرتغراق حر فکرلی یکیت بولغانغه، آتاسون بو طوغروده بتونلای طنچلاندردی. کبیر، آتاسینه آندی اشلردن برده قورقورغه یاراماغانون، اوزنچه دلیللری بله‌ن سویلادی؛ اول، آتاسون یاخشیلق، یامانلق نڭ جزاسون کوره تورغان کون (قیامت کونی) یوق؟. دیب أشاندردی. اول ایشتولگان طاوشنڭ بر خیالغنه ایکانلگینه قارتنی قناعتلندردی.

مونه شول توننی، ۱۲ نچی آغوست تونده،

عبدالله قارت، اوغلی کبیر بلەن ئلگی طوغروده سویلەشکان صوڭنده، وعده ایتلگان جزاء اویلاماغان یاقدن کیلوب چغوب، عبدالله قارتنی ایزه ده باشلادی. «الله، جان، قیامت کونی برسیده یوق ایمش! نیندی راحت، نیندی کوڭللی! نی حدلی زمان برده یوقغه أشانوب، اوز اوزمنی بورچوغانمن ایمش. دنیاده بر بربز بلەن تارتوشابز، تورموش اوچون بر بربزنی هلاك ایتەبز، بزنڭ کبیر شولای دی بیت، مونه سیڭا زاقون، بوتەن بر نرسه یوق. میڭا کوچلیلکنی الله بیرگان ایمش، بیرگان الله! کوچلیلکنی میڭا برکیمده بیرمەگان، کوچلی بولونڭ فایدەسون اوزم بلگان، مونه ایڭ درست فکر. هر کم تارتوشسون، تارتوشوب جیڭگان کشی اوز کوچی بلەن، فایدەلانا بیرسون. مونه مین تارتوشوب جیڭدم، هم فایدەلانام. بوڭا حدلی مینم ترکلك بیگراك شەب بولغان بولور ایکان، شول یوقغه أشانوب یورو بولدرگان مینی. بوندن صوڭ تورموش شەبەیه. درست، راحت ترکلکنی هر کیم سویه، راحت ترکلك ایتەسڭ کیلسه تارتوش، کیتروب بیرگانلرن کوتمه. مونه بزنڭ کبیرده...» شول فکرلر بلەن لذتلەنوب یاتقان چاغنده، کبیرنڭ «میڭا یلنه بیش یوز صوم جیتمی» دیگان سوزی عبدالله قارتنڭ ایسینه توشدی. کبیر آتاسندن یلغه ینه ایکی یوز صوم آرتدرونی صوراغان، آتاسی بونی قبول أیتمەگاچ، کبیر بیك کیفسزلنوب چغوب کیتکان ایدی. «نفراق اویلاساڭ مین اولگان فرضده بار مالده کبیرگه قالا بیت» عبدالله قارتنڭ باشینه کینەتکنه شول فکر کیلدی. «دنیاده کوچلی بولوب ترکلك ایتو اوچون تارتوش!... مین تارتوشدم باینی اوتردم، مینم اوچون آنڭ اولوی خیرلی ایدی، آنڭ بایلغی میڭا کوچدی، کبیرگه کیمنڭ اولوی خیرلی، آنڭ تورموشینڭ راحتی ایچون کیمنڭ أولوی کیراك؟» عبدالله قارت اویلاودن طوقتالدی، اول قورقوب، یاتقان یرندن سیکروب طوردی. «کیمنڭ اولوی کیراك بولسون؟ - مینکی! شولای شول، مین آنڭ یولنده بووا بولوب طورام. مینم آڭا نی حدلی بیروومدنده، مین أولوب آنڭ بار مالغه خوجه بولوی، آنڭ اوچون یاخشیراق».

عبدالله قارت کبیرنڭ سوزلرن برەم برەم اویلادی، تورلی یاقدن اویلاب قارادی، نی حدلی اویلاسەده عبدالله قارتقه: اوغلی آنڭ أولون تلی توسلی کورله ایدی. «کبیر، مینم اولونی تلی، آنسونده شك یوق، لکن کبیر، مینم اوغلوم کبیر، مینی اوتروگه بازا آلورمی؟ نیك بازماسون، آنڭ کبك اللەنڭ بارلغینه، قیامتنڭ بولاچاغینه أشانماغان کشیگه، کشی اوترووی بر نرسه توگل، اول بیت، راحت تورموش ایچون، مطلق تارتوشورغه کیراك، آدم بالاسینڭ بورچی شول دنیا راحتی اوچون تارتوشوغنه، دیب اعتقاد قیلا، آنڭچه شول تورمش ایچون تارتوشو یولنده کشی اوترو کشیلکگنه، خیر بونسی بار: اول مینی اوتروگه اوز هلاکتندن قورقسه قورقور، طوطلورم دیب اویلار، یوق آندنده قورقماس، دنیاده آغو دیگان نرسه بار، کبیر ئلی یاڭاغنه: شوندی آغولر بار، کشینی هلاك ایتکان صوڭنده ازیده بلنمی، دیب سویلەب اوطوردی، شوندی آغونی برر آشقه صالوب میڭا آشاتودن، اول نیك کیرو طورسون؟ آندن نیك اول قورقسون؟ بر استاکان چایگه صالوب اچردی، بتدی!».

عبدالله قارت اوزینڭ خدمتچیسی شاکرنی خاطرینه کیتردی: «بیر بزنڭ شاکرگه بر ایکی یوزصوم، اول نیدن کیرو طورر؟ آش پشروچی باربر شول قول». عبدالله قارت شول سوزلرنی اوز اوزینه سویلاب دولقونلاندی، آزرەق طنچلانور اوچون، یاقنەغی اوستال اوستندەگی استاکاندن صو أچمك بولدی، استاکاننی قولینه آلدی، استاکان توبنده ئلله نیندی آق نرسەلر کورلگان کبك بولدی. «کم بله، بو نرسه؟ یوق آلدی آلمازسڭ!» دیدیده صونی توکدی؛ شوندن صوڭ، قول یووا تورغان قومغان صوون باروب أچدی.

«ایندی بارکشیگه‌ده قارشوکیته‌رگه کیرك، تارتوشورغه بولغاچ تارتوشورغه. آغز آچارغه یارامی، صاقلا-نوبره‌ق یوررگه کیراك. خاتون، نرسه‌نی آشاب أچه شولارنیغنه آشـار واچارگه کیراك. آندنده امین بولورغه یارامی، مین اولگان تقدیرده سیکزنچی ألوش تییوون اولده بله بیت، آنڭ فقیر آغای أنی لری کوبدن آندن مال صوراب یوده‌ته‌لر، ئلله نیشله‌ر حال یوق، صوغشده، صوغش ایندی!».

عبدالله قارتنڭ باشـینه فکرلر بری آرتندن بری آغیلا ایدی. «طوقته، طورمشنی شوندی بر حالگه قویارغه کیراك: مین أولودن کبیر بله‌ن آنا سینه بر فایده‌ده کیلورلك بولماسون. وصیت نامه یاصارغه کیراك، اول چاغنده مینم اولودن آلارغه بر فائده‌ده چقماس».

عبدالله قارتقه یقولارغه باشـنده‌غی فکرلر ایرك بیرمه‌دی، اول اورنندن طوردی، اوسـتینه جیلان، باشینه بورك کیدی، اوستال یانینه باروب، کاغد قارا آلوب، وصیت نامه‌سون مسـجدکه وقف دیب یازا باشلادی. وصیت نامه‌نی بر آز یازغاچ یاتمق بولدی، یاتورغه دیب طورغانده، باشینه تاغی ئلله نیندی فکرلر کیله باشلادی. اول خدمتچیسی، یورت قاراولچیسی طوغرولرنده اویلی باشـلادی: مین آیینه بیش صوم آلا تورغان خدمتچی بولسـه‌م ایدی، میندن اوچ بولمه آریغنه بر آقچه‌لی بـای یوقلاب یاطسه ایدی، اوزم حاضرگی کبك الله، قیامت کونی یوق ایکانون بله تورغان بولسه‌م ایدی، شول چاغنده نیشله‌ر ایدم؟ تگی بایغه مین نیلر اشله‌دم، شولارنی اشله‌ر ایدم».

عبدالله قارت طاغی قـورقا باشلادی، اول نیشلرگه بلمه‌دی، آنی اوز خدمتچیلری اوتررگه ایته‌لر کبك طویولا ایدی، عبدالله قارت بولمه‌سینڭ ایشگون بیکلرگه دیب أیشك یانینه باردی، ایشك ألگوسی نق توگل ایکان، کنه‌فیلرنی ایشککه آرقلی بری اوسـتینه برن قویدیده، ایشك توتقه سندن دستمال بله‌ن اوراتوب آلوب کنه‌فیلرگه اوراتوب بـه‌یله‌دی، شوندن صوڭ اوطون سوندروب یوقوغه کیتدی.

اول روحا بیك آریغانلقدن بیك اوزاق یقولادی، خاتونی آنی اویاطو اوچون، ایشك یانینه باروب ایشك قاغا باشلاغان ایدی، کنه‌فیلر بری اوستندن بری جیمرلوب ایده‌نگه توشدیلر. عبدالله قارت کنه‌فیلر دوبرده‌وندن قورقوب، قواراسی اوچوب، سیکروب طوردی، اول مینی اوتررگه کردیلر کوره‌سن، دیب اویلاب قارااول قچقررغه طوطندی. کوب وقت نی بولغانون بلماینچه طورغاندن صوڭ، اویالوب، طاغی نیشلرگه بلمه‌دی، خاتونی، نی بولدی؟ نی قیلاناسڭ؟ دیگانگه، آبدراغاچ باصدرلوب قچقرام دیگان بولدی.

عبدالله قارت بو کوننده بیك اوزگاروب طوردی: ألك اول، قایچاغنده شادلانا، قایچاغنده کوڭلی یومشارا، اوتکان گناهلارن اویلاب کوڭلی صنا ایدی. الك اول بره‌ونی سویمه‌سه بره‌ونی سویه ایدی. حاضر آنڭ اول یـاقلاری بتونله‌ی اوزگاردی: اول حاضر هر وقتده اویلانوب یوری باشلادی، اول بیك صاقلق بله‌نگنه آزابلانا، هر کیمگه سؤ ظن قیلا، بالالاری بله‌نده صالقون معامله قیلا باشلادی. وصیت نامه دیگان نرسه‌سی آنڭ باشن بیك واطدی، آنی نیچك اشله‌رگه کیرا کلگون اول بیك کوب زمانلر حل قیلا آلمادی. وصیت نامه طوغروسنده کیگاش بیره تورغان دوستلا-ریده، عبدالله قارتنڭ باشون أیله‌ندرودن باشـقه‌غه یارامادیلار. اول نیچك ایتسـه ایتدی بار مالون مسجدلرگه وقف یاصاب، نغطوب قویدی. آشاو اچو طوغرولرنده‌ده اول بیك احتیاط بله‌ن بولا باشلادی، بعض وقتده اول، لذتلی آشلارنی آشـاودن طییولا أیدی، آشاغان چاغنده اوزینه بولنگان تاریلـکادن آشامی، بلکه خاتونی یا که اوغلی تاریلـکاسـندن آشی ایدی. صونی اول اوزیگنه آلوب کیلوب، اوز اشکافنده‌غنه صاقلی ایدی. صاتو، آلو بله‌نده اول صالقون شغلله‌نه باشلادی. صاتو، آلودن کوبمو فایده ایتکانلـگون عائله‌سندن هیچ کیمگه أیتمی ایدی. الك زمانلارده، آڭا ایڭ شادلق کیتره تورغان نرسه

آقچه بولسه‌ده، حاضر کیرو سنچه آقچه عبدالله قارتنڭ حسرتلرنگنه آرتدرا ایدی. اول آقچه‌سی‌نڭ بوته‌ن کشی قولینه توشوندن بیك قورقا ایدی. اول، آنی، اوزی کبك، دینسزلردن صاقلاونڭ آغرلغون سیزه ایدی. عبدالله قارت، بار کشیده الله‌نڭ، قیامت کونینڭ یوقلغون بلسه، آقچه‌نی صاقلاونڭ یولی بته دیب اویلی ایدی. اول چاغنده آنی اوترولر، آغولارلر، آنڭ بارغنه مالون آلداب یاکه طالاب آلوب کیته‌رلر کبك طویولا ایدی. آنی بو هلاکتدن صاقلی تورغان، برگنه یول بار، اولده: بوته‌نلرگه عبدالله قارت بله‌ن کبیر بلگان سرلرنی بلدرتمه‌و، بلکه آدملرنی آلار بلگاننڭ خلافینه (الله‌نڭ بارلغینه، قیامت کونینڭ حقلغینه) أشاندرو ایدی. شول سببلی عبدالله قارت حاضر شریعت بیورقلرین اورنینه جیتکره تورغان متقی بر آدم بولوب کیتکان ایدی، اول بیش وقت نمازدن مسجددن برده قالمی باشلادی، ئلله نیندی نفل نمازلر اوقی، نفل روزه‌لر طوطا باشلادی. اول جای کونلرنده‌ده، ایرته نمازنده مسجددن اشراق اوقوماینچه چقمی باشلادی.

عبدالله قارت قرنداش روغ، دوست ایشلرینه الله‌نڭ بارلغن، قیامت کونینڭ حقلغون سویلی، بولارغه اشانماغانلار منگولك عذابده قالوب هلاك بولاچقلر دیب یغلی یغلی خلقنی اوگوتلی باشلادی. کبیرنڭ الکگی سوزلرن اوزینڭ اونوطقانلغنه، یاکه آڭا اوزینڭ اشانماغانلغینه کبیرنی اشاندرو اوچون، بو اوگوتلرنی آڭاده سویلی ایدی.

۱۲ نچی آوغوستدن صوڭ ــ دینسزلکنی قبول ایتکاندن صوڭ، عبدالله قارت راحت یاشاوینه تمام أشانغان ایدی. لکن آنڭ بو أشانوی بوشقه چقدی. آندن صوڭ، عبدالله قارتقه قایده راحتلك؟ آنڭ قایغو حسرتلری حاضر، ئلککی‌گه قاراغانده ئلله نیچه درجه آرتدی. اول اوترلودن، آغولانودن، قورقو، بالالارینه خاتونینه أشانماو بله‌ن عذابلانوده ایدی. آنڭ اوغلینڭ اوغللری، ألك آڭا بیك سویکوملی کورنسه‌لرده، حاضرده بارده بر یرتقچ توسلی کورنه‌لر ایدی.

عبدالله قارت، قورقه تورغان نرسه‌لردن صاقلانو اوچون ایکی تورلی پلان قوردی: برسی هیچ کیمگه أشانماینچه صاقلقلی بولو؛ ایکنچی‌سی: الله‌نڭ، قیامت کونینڭ حقلغینه اوز تیره‌سنده‌گی خلقنی أشاندرو. اول اوزی نرسه‌گه أشانمی، شوڭا خلقنڭ أشانووندە غنه مینم بخت دیب بله ایدی. عبدالله قارتنڭ تورموشی کوندن کون ناچارلانا بارا ایدی. آنڭ الکدن ایك یاقین دوستلری، حاضر آڭا دوشمان کورنه‌لر ایدی. آشاو، أچو، یقولاو کبك نرسه‌لرده اول مسکینڭ یوق ایدی؛ اول حاضر هر کیمده هر نرسه‌ده اوزینه دوشمانلق حس ایتوده ایدی. بختسز عبدالله شول ره‌وشلی اونییل عمر ایتدی. آنڭ الکگی عبدالله توگل ایدکی هر کیمگه کورلوب تورسه‌ده، اچکی قایغو حسرتی هیچ کیمگه معلوم توگل ایدی. حالبوکه آنڭ اچکی قایغولارینه چیك یوق ایدی. آنڭ تورموشی ئلله نیندی قورقولر اچنده بولغان کبك، آلاردن قوطلوده عبدالله قارت شول قایغو حسرتلر أچنده ۱۲ ییل عمر کیچردی. بر کوننی توشکی آشنی آشاغاندن صوڭ، اوز بولمه‌سینه کروب اشکافندن صو آلوب اچدیده یوقولارغه یاطدی. شول یاطوندن تورماینچه تگی عالمگه کوچدی. اول شولای کینه‌ت اولوم بله‌ن اولدی. عبدالله قارتنی طنطنه‌لی صورتده کومدیلر. دوست ایشلری آنی کومگاندن صوڭ آنڭ یورطینه جیبولدیلر. آرالرندن بر یگیت عبدالله قارتنڭ خیراتی آنڭ یاخشیلغی بختلیلگی طوغروسنده سویلدی، طڭلاوچیلر قول چابدیلار. عبدالله قارت دیندن یازغاندن بیرلی نی حدلی قایغوغه توشکانلگی، اول الله تعالی‌نی یوغالتونڭ جزاٴسون دنیاده وقتنڭ وق کوره باشلاوی، مجلسده بولغانلارنڭ برسینه‌ده معلوم توگل ایدی.

مترجمی: محمد هادی سعدی.

«آناو» قریه‌سی.

«محمد علیه السلام» رساله سینی تصحیح.

«محمد علیه السلام» رساله سنده عبدالمطلب اوغللرینڭ الڭ کچوکلری افندمز حضرتلرینڭ والد ماجدلری اولان عبدالله ایدیکنی بیان ایتدیکم حالده ۵۳ نچی بیتده حضرت عباسنی: «افندمز حضرتلرندن ایکی اوچ یاش مقدارنده الوغ ایدی» دیمشم. حضرت عبدالله، عبدالمطلب اوغللرینڭ الڭ کچوکلری اولور ایسه، افندمز حضرتلرندن ایکی اوچ یاش بیوك اولان حضرت عباسدن ده کچوك اولمقلغی لازم کلور. رسول اکرم حضرتلرینڭ، اوزندن ایکی اوچ یاش الوغ اولان آدمدن کچوك اولان بر کیمسه نڭ بالاسی اولمقلغی البته ممکن دگلدر. فقط محمد علیه السلام رساله‌سینی یازدیغم و باصمه‌سینی تصحیح ایتدیکم وقت اوشبو پك آچیق اولان بر شیدن غفلت ایتمشم.

بو یاکُلشمی الڭ ایلك مرتبه اوله‌رق بڭا فاضل محترم موسی افندی تنبیه ایتدی، بونڭ ایچون تشکر ایتمکده‌یم. عیبلرمی کوردیکلری ایله الڭ ایلك کندیمه آڭلاتوب‌ده طوغری یولغه ارشاد ایدنلرگه حق سبحانه و تعالی رحمت ایتسون!

بر برینه خلاف اولان اوشبو ایکی سوزنڭ اولگیسی درست دگلدر. عبدالمطلب اوغللرینڭ کچوکلری حضرت عبدالله دگل بلکه حضرت عباس ایله حضرت حمزه‌در. اوشبونڭ ایچون قوللرنڭ «محمد علیه السلام» رساله‌سی اولان ذاتلر خصوصا معلم و محترمه معلمه لردن ۴۸ نچی بیت ۱۶ نچی سطرده اولان «عبدالله» سوزینی بوزوب آنڭ یرینه «حمزه ایله عباس» دیه قویمقلرینی رجا ایتمکده‌یم. ایکنچی طبع میسر اولسه هم شویله تصحیح ایدوب باصمق لازمدر. شونڭ ایله بونڭ چاره‌سی تابلمش اولور. یاکُلشلقنڭ سببی اوزمنڭ غفلتم ایدیکنده شبهه یوق. شویله ایسه ده عیبنی اوز اوستینه آلاچق یرده باشقه برینه حواله ایدرگه طریشمق انسانلرده طبیعت حکمینه کرمشدر. ایشته اوشبو عمومی عادتکه کوره بن هم اوز اوستمدن توشررگه غیرت ایتسه‌م عجب اولماز.

محمد بن جریر الطبری رسول اکرم نسبنی سویلرگه کرشدیکنده: «اسم رسول صلی الله علیه وسلم محمد و هو ابن عبدالله بن عبدالمطلب و کان عبدالله ابو رسول الله اصغر ولدابیه» دیه سوزگه کرشمش و عزالدین ابن الاثیرده بوڭا متابعت ایتمشدر. «محمد علیه السلام» رساله‌سینی ترتیب ایتدیکم وقتده اوشبو اثرلری دستور العمل ایدوب بونلردن آیرلورغه ایستمادیکم سببندن بویله بر حال واقع اولدی. فقط بنم غفلتم ایچون ابن جریر ایله ابن الاثیر مسئول دگللردر.

رسول اکرم حضرتلرینڭ شهرتینی و عربلر قاشنده مقبولیتنی و بونڭ سببندن اسلام دیننی نشر ایدرگه و عربلرنی اتفاقغه کتوررگه موفق اولمقنی، اسلام دشمنلری، آتاسینڭ عبدالمطلبنڭ کچوك اوغلی اولدیغینه حمل قیلورلر ایدی. ایمدی آنلرده اوشبو خطالرنی تصحیح ایتسه‌لر بلکه ضرر اولماز ایدی.

محرّری: رضاالدّین بن فخرالدّین.

ناشرلری: محمّدشاکر و محمّدذاکر رامیفلر

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه‌در.

آبونه بدلی: سنه‌لك ۵، آلتی آیلق ۲ روبله ۶۰ کاپك.
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه:
سنه‌لك ۹، آلتی آیلق ۴ روبله ۶۰ کاپك‌در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ 30 КОП., НА 3 и 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, Редакція журн. „ШУРО“.

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ“ ОРЕНБУРГЪ.